БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 тыл да үндезилеттингеН

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958 НОЯБРЬ 27 ЧЕТВЕРГ № 234 (4204)

Өртээ 20 коп.

Коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкуну — хөй миллион улус массаларның дириг чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы.

(СЭКП XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринден)

Коммунистиг ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар

* * *

ВЦСПС — ажылчы чоннарның патриотчу эгелээшкиннериниң дугайында

«1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайлары» деп, СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин чугаалажып турары-биле холбаштыр ажылчы чоннарның патриотчу эгелээшкиннериниң дугайында ВЦСПС-тиң Президиуму доктаал үндүрген.

Күш-ажылчы болгаш политиктиг бүгү-ниити көдүрлүүшкүнүң бо хүмнеринде чеди чыл планының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң чарыжы калбарып, патриотчу чаа эгелээшкиннер төрүттүнүп, бедиткен хүлээлгелер алдынып турар деп докталды чугаалап турар. Москва-Сортировочная депозунуң коммунистериниң болгаш комсомолчуларының инициативазын ёзугаар ол депонуң ролик цехинин Коммунистиг ёзу-биле ажылдаар деп хүлээлгени алган ажылчыларының кайгамчыктыг чаа шимчээшкини эгелээн. Москваның, Ленинградтың, Харьковтуң, Минскиниң база Уралдың, Сибирьниң болгаш чурттуң өскеде-даа районнарының хөй-хөй хоорайларының бүдүрүлгелеринге ол инициативаны изии-биле деткээн. Коммунистиг ёзу-биле ажылдаарын шиитпирлээн мурнакчы бригадалар болгаш ажылчыннар чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин эвес, харын боттарының культурлуг болгаш техниктиг деңнелин соксаал чок бедидерин, бүдүрүлгенин ёзулуг амгы үедеги техниказын болгаш технологизын шинээдип алырын, каш-даа профессияларны өөренирин, эрткен үениң артыышкынныларынга удур демисежирин, боттарының эрге-ажыктарын ниитилелдиң эрге-ажыктарынга чагырттырын хүлээнип турар.

Москваның Владимир Ильич аттыг заводунда намотчик В. Ивановаының бригадазы коммунистиг ёзу-биле ажылдаар деп хүлээлгени алган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны нептередириниң планын ажылдап кылган, ол планны боттандырары бригада чеди чылдың бүдүрүлге онаалгазын күүседирин дүргедедир арганы бөөр.

Бүдүрүлге курлавырларын дилеп тывар талазы-биле чаа эгелээшкинни Донбасстың сураглыг забойщиги Николай Мамайның бригадазының шахтерлары кылганнар. Олар эрткен чылдың төнчүзүнге чедир, а ол күшкаш бүгү 1959 чылдың дургузунда эзлчет санында-ла бригаданың кежигүн бүргүзү-ле нормадан ажыр 2,5 тонна хөмүр дашты казарын, одаар чүүлүн тонна бүргүзүнүң планныг бот-үнезин чигедирин шиитпирлээн болгаш оларның үлегерин эдереринче Украинаның бүгү шахтерларын кыйгырган. Николай Мамайның эгелээшкинин чүгле хөй-хөй шахтерлар эвес, харын Украинаның, Уралдың, Карагандының үлетпүрүүнүң өске-даа адырларының ажылчыннары база деткээн.

Магнитогорскиниң металлургия комбинадының 5 мүн ажыг ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары партияның съездизинге белеткеммишаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң курлавырларын дилеп тывар талазы-биле рейдиге киришкеннер. Кирген саналдарны боттандырып турар чорук бо чылдың IV кварталында безин 405 ажылчыннарны хостаар арганы бөөр, оларны бүдүрүлгениң өске участоктарынга ажыглаар.

Улустуң хереглел бараанларын бүдүрер үлетүрүүн алырларында камнаттынган материалдардан кылыглар бүдүрерин көвүдедир дээш, продукцияның бедик шынары дээш чарыш калбаа-биле нептереп турар.

Ажылчы чоннарның патриотчу чаа эгелээшкиннерин улуг ужур-дузалыг кылдыр көрбүшаан, ВЦСПС-тиң Президиуму бүгү профэвилел организациялары СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин калбак тайылбырлаары-биле чергелештир, коммунистиг күш-ажылдың бригадаларын болгаш цехтерин тургузарының, бүдүрүлге, цех, бригада бүргүзүнүң мурнунда турар сорулгаларны чедиишкиниг күүседир дээш бүгү улустуң чарыжын калбарттырының инициаторлары болуп турар мурнакчы ажылчыннарның болгаш коллективтериниң патриотчу эгелээшкиннериниг бүгү хемчегler-биле деткимче көргүзерин оларның ең чугула хүлээлгези кылдыр санап турар.

Ажылчыннарның, инженерлериниң, техниктериниң, алban-хаакчыларының коммунистиг ёзу-биле ажылдаар, боттарының ниити билиин болгаш техниктиг деңнелин бедидер, ниитиге ажыктыг ажыл-чорудулгага идепкейлиг киржир, коммунистиг ниитилелдиң ажыл-ишчизиниң бүдүш демдектерин боттарынга кижизидер деп хүлээлгелерин бүгү хемчегler-биле деткириниң эргежок чугулазын докталда онаалап демдеглээн. Боттарының чогаадыкчы планнарын боттандырарда ажылчыннарга таарымчалыг байдалдарны тургузар чорукту профэвилел организациялары ажыл-агыйн органнары-биле болгаш бүдүрүлгелер удургукчулары-биле кады хандырып бөөр хүлээлгелиг. Коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының ажылының чедиишкиннерин болгаш арганарын калбаа-биле көргүзери, коммунистиг ёзу-биле ажылдаар деп бүгү ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының күзел-чүткүлүн оларның үлегер-чижектеринге калбарттыры эргежок чугула. 1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларында көрүнген онаалгаларны ең дүрген күүседиринге бүлүрүлге курлавырларының ниити көрүлдезин СЭКП-ниң XXI съездизиниң алдары дээш ажыл-агый органнары-биле кады чорударын профэвилелдериниң чөвүлелдеринге, область, фабрика-завод комитеттеринге сүмелээн.

Бүгү улустуң чарыжынга идепкейлиг киржиринче бүгү эр, херээжен ажылчыннарны, инженерлерни, техниктерни болгаш албан-хаакчыларны ВЦСПС кыйгырып турар. (СЭТА).

Тезистерни өөренип эгелээн

Танды районнуң Кочетов суурда 7 чыл школазында агар политика өөренир бөлгүм (пропагандист башкы эш Болошинина) октябрь айда ажылын эгелээш, кичээлдерни үзүктел чок, дыңнакчыларның хөй нуурлуг киржип турда эрттирип турар.

Бөлгүмнүң дыңнакчылары ам партияның XXI съездизинге эш Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин өөренип кирипкеннер. Школаның амыдырал-биле харылзаазының дугайында айтырыг башкылар коллективиниң улуг сонуургалын хайныктырган.

Ажылчы чоннар депутаттарының Тыва область Совединиң депутаттарынга дыңнадыг

Ажылчы чоннар депутаттарының Тыва область Совединиң сески сессиязы 1958 чылдың декабрь 16-да эртенгиниң 10 шакта Кызыл хоорайга областың национал театрының бажыңынга болур.

Ажылчы чоннар депутаттарының Тыва область Совединиң күүскому.

* * *

Съезд мурнунуң бүгү улустуң чарыжы

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирин бистиң чурттуң ажылчы чоннары улуг сорук киришкин-биле утпаан. Ажылчыннар, колхозчулар, совет интеллигенция Пленумнуң документилерин улуг кичээнгей-биле таныжып турарлар. Коммунистиг тургузуушкунунуң канчаар-даа аажок улуг программазы болур чеди чыл планын съезд мурнуу чарыында бүгү улустуң чугаалажышкыны улам-на калбарып турар.

Кара-Бум каналының ажылдакчыларынга, Соңгу демир орудтуң Рыбинск депозунга, Алтай крайның бүдүрүлгелеринге, Усть-Каменогорскиниң металлургтарынга, «Воркта уголь» комбинаттың шахтерларынга тезистерни чугаалажып көөрүнге турасклаттынган хөй кижи киржикчилиг хуралдар болуп эрткилээн. Воркутаның 40 дугаар шахтазында хөмүр казар комбайнның башкарыкчызының дузалакчызы эш Мартынов Поляр ыңдының хөмүр даш кочегарказының ажылчы чоннарының сагыш-сеткилин тодаргайы-биле илередип чугаалаан. Ол мынча дээн:

— СЭКП-ниң болур деп турар XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринде чурагайлар бүргүзү-ле бистиң чүректеривиске чоргааралды болдуруп, кызымаккай күш-ажылче бисти кыйгырып турар. Ынчангаш бистер, Поляр ыңдының дагжылары, чеди чыл планының даалгаларын амыдыралга херек кырында боттандырарынга идепкейлиг киржир бис.

Башкириянның ажылчы чоннары база-ла эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин чугаалажып көрүп турарлар. Чер үттээр талазы-биле сураглыг мастер, черни харугда хөй уннарлыг өрүмнер-биле үттээриниң эгелекчизи Ричард Алаяров мынчаар чугаалаан:

— Мээң бригадам партияның съездизинге улуг чедиишкиннер-биле ужуражып турар: чер үттээриниң чыл планын сентябрь айда-ла күүседипкен бис, ынчаарга чурттуң чөөн кезээниң талазы-биле чер үттээриниң ийи рекордтарын тургускан бис. Ам-даа ийи уннуг депончу ханы чер үттээшкинин бирээни кылып чорудары-биле партияның съездизинге чаа күш-ажылчы белекти тудар деп бригаданың бежигүннери шиитпирлээннер.

Амурда-Комсомольскиде «Амурсталь» заводтуң прокат цехиниң коллективи ноябрьның баштайгы чартыында даалганы дыка ажыр күүсеткен болгаш иланган дашкаар дыка хөй тонна продукцияларны берген. Ол цехтиң ажылчыннары болгаш инженерлери эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин чугаалажып көрүп тура, ам үеде ажыдап турар бүдүрүлге шөлдерибиле прокатты дыка хөйнү келир чеди чылларның дургузунда бээр дээш алаан каш хемчегlерни алганнар.

Риганың вагон тудуунуң заводунуң конструкторлары эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин чугаалажып көрүп тургаш, улам на болбаазырадыр кылдынган «ЭР-5» болгаш «ЭР-6» деп электропоездилерни кылып үндүрер деп шиитпирлээннер. Ынчыг машиналарның массалыг кылып үндүрүүшкүнүн хандырар төлээде, ол бүдүрүлгеде кол-кол цехтериниң чаартыышкынын кылыр деп турар.

Николаевонуң садыг портунуң ажыл-ишчилери чүүктү чүүдүрер-дүжүрер ажылдарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 65 хуу улгаттырарын база порту улам хөгжүдерин баш удур көрүп турар даналдарын кылганнар. Чижээ, Одесса-биле Кара далайның эриктериниң аразынга чорун турар пассажир судноларынга таарыштыр Николаевога судно доктаар өртээлди тургузар дугайында бодал коллективке тыптып келген. Амгы үеде Николаевонуң портунга бүгү чүүктериниң дөрттүн үш кезиин механизастаттынган арга-биле чүүдүп-дүжүрүп турар. А 1965 чылда бүгү-ле чүүдүрер-дүжүрер ажылдарның 85 хуузу механизасталшын-биле хаарр туттунган турар.

Белоруссияның Минск районунуң Гастелло аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин чугаалажып көрүп турарының үезинде боттарының артелиниң ажыл-агыйын улам ыңай көдүрериниң талазы-биле алаан хөй хемчегlерни ап чорударын шиитпирлээннер. Колхозту улам-на байлак-шыдалдыг, а колхозчуларның амыдыралын — улам-на шыырак болдурар деп шиитпирлээннер.

Ол колхозта бригадир, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Тарасевичиниң чугаалааны болза:

— Бистиң колхозта болгаш республиканың еске-даа хөй-хөй ажыл-агыйларында шын тарылга эзлчештирилгезин чорудуп, ажыглаарын чугула херекке албайн турар болгай. Ол чорук дүжүтке саңдарын чедирип турар. Ынчангаш бистер ам эртемниң болгаш мурнакчы дуржулгаларның чедип алышкынныларын бүдүрүлгеге дидими-биле ажыглаар, механизастаашкынны калбаа-биле ажыглаар хүлээлгелиг бис. Партияның болур деп турар съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринде салдынган чеди чыл планының сорулгаларын бистиң алдарлыы-биле күүседиривиске ол дузалаар апаар.

Коммунизмниң калбакшылдыг тудуушкунунуң чеди чылда салдынган улуг программазы күш-ажылды ёзулуг коммунистиг ёзу-биле көөрүнче муң-муң кижилерни сорук киирип турар. Ивановонуң ажылчын Георгий Зиновьев аттыг пес кылыр фабриказының аныяк пестаавычылары, Казанның «Кадыр болгаш Маска» деп көдүрер транспорт машина тудуушкунунуң коллективи, Сибирьниң ыяш кезикчилери, Азербайжан-Сумгаидтың чаа индустрия төвүнүң тудугжулары, Карагандының шахтерлары, Калининградтың судно дериг-хереклелдери кылыр заводунуң, Петрозаводскиниң слюда фабриказының, Коломнаның зар станок тудуушкунунуң заводунуң ажылдакчылары, чуртта ең улуг тепло-электростанцияның — Сибирьниң Чулым хеминде Назаровск ГРЭС-тиң тудугжулары, Вильнюстуң «Эльфа» деп электритехниктиг заводунуң болгаш чурттуң өскеде-даа дыка хөй бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларының коллективтери СЭКП-ниң болур деп турар XXI съездизинге алдар кылдыр чаа бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

(СЭТА).

Бедик көдүрлүүшкүн

Кызыдың ыяш заводунуң чазаныла цехиниң ажылчыннары СЭКП-ниң XXI съездинге эш Хрущевтуң илеткелиниң тезистери-биле танышкаш, ону улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар.—ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайлары болза, бистиң Төрөөн чуртувустуң канчаар-даа аажок улуг хөгжүлдезин айтып турар. Ол дээрге, Коммунистиг партияның совет улус дээш сагыш салышкынының тодаргай херечилелиг-дир — деп, эш Денисов чугаалаан. Ооң соон дарый чазаныкчы эш Горностаев бодунуң саналынга чугаалааны болза:

— Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайлары биске улуг сорулгаларны хүлээдип турар. Ону күүседиривис бистиң хүндүлүг хүлээлгевис болур. СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин өөрүшкүлүг хүлээп, улуг чүүдүгзүнүп тур мен.

Кызыдың ыяш заводунуң чазаныла цехиниң ажылчыннары партияның XXI съездизинге алдар кылдыр бедик хүлээлгелерни алганнар. Ноябрь айда бүдүрүлге планын 105 хуу күүсетпишаан, пландан ажыр 30 мүн рубльдиң орулгазын, а декабрьның онаалдазын 115 хуу күүседип, пландан ажыр 70 мүн рубльдиң орулгазын бөөрин коллектив шиитпирлээн.

Ам-даа күженишкинниг ажылдаар бис

«Тыва тудут» трезиниң комплексилиг бригадазының тудугжулары СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин улуг сонуургалдыг, күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүг байдалга танышкан. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чоннуң материал-культурлуг деңнелин улам бедидер, ыяшты чурттарга тудугларын бүгү талаа-биле калбартыр дугайында чугула хемчегlерни ап, ол амгы кичээнгейниң улам-на төвүнде тургустунуп турарын тезистерде контроль чурагайлар көргүскен.

Совет күрүнениң ол улуг сагыш салышкынынга улам сорук киргеи тудугжулар бистер аңаа каш даңкыр бедиткен күш-ажылывыс-биле харыылаарын шиитпирлээн бис. Мен хоорайның барык шупту даш тудугларынга киржип келдим. Бистиң хоорайывыста тудут ыласгыя сеелгү чылларда эзлээн калбаргаи, чаа кудумчулар улам-на немежин, ногаан садыгаштар өзүп турар. Чаагайдыганыңа ол бүгү көргүзүгlеринде тудугжуларның күш-ажылчы үлүү эвээш эвес кирген.

Бистиң бригадавыс 27 кижидеп тургустунган. Амгы үеде Интернациональная кудумчузунда уруглар садының 2 каат даш тудуун кылып турар бис. Ооң ханазын съездиге уткуштур бүрүн салып доозар дээн хүлээлгевисти эзлеп шыдаар бис.

Бистиң коллектив найыралдыг болгаш мергежил талазы-биле өзүлделиг ажылдап турар. Чоокта чаала өөреникчилеп турган Монгуш Эрес-оол ам тудугжунуң бешки разрядынга чедир мергежээн. Калзан, Ооржак, Комбуй-оол ышкаш ав-сеткилдиг ажылдап турар мастерлер бригадада хөй.

Моон-биле кады бистиң ажылывыста улуг четпестер барын оюп эртип база болбас. Тудут материалын чогуур өйүнде хандырбазындан бригаданың ажылынга үзүктелишкин эвээш эвес таваржып турар. Ооң уламындан бригаданы доктаамал ажылдатпас, өске тудугларже шилчидер чорук план күүседезинге-даа, тудугнуң темпизинге-даа шаптык болуп турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, продукцияның шынарын эжиндип турган, чонга таарымчалыг чурттарга бажыңнарын, эмнелге болгаш уруглар албан черлерининң тудугларын улам-на калбартыр дугайында бистер мурнукузундан каш даңкыр күженишкинниг ажылдаар бис. Ол болза, съездиниң алдарынга бистиң күш-ажылчы үлүүвүс болур.

М. ОЧУР-ООЛ,
комплексилиг бригаданың бригадири.

Колхозчуларның деткиишкини

АК-ДУРУГ. (Телефон-биле). Чаа-Хөл районда Ленин аттыг колхозтуң делгем клувунга хөй кижи киржикчилиг хурал болган. Бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунунуң улуг программазы чеди чыл планының контроль чурагайларын колхозчу ишчилер кичээнгейлиг танышкан.

Бо чылын чурттаганың чаа 13 бажыңнары ажыглалга киргеи. Бирээзинге-ле 500 хой кирер беш, 100 инекке бир кажааларны тутган. Колхоз төвүнде чаа столовая бажыңын база кылган.

— Ажылывыста дуржулгаларны быжыглавышаан, чеди чыл планының баштайгы 1959 чылында оондаа бедик көргүзүглерлиг болурунга бүзүрелдиг бис. Чаа чылдың тудугларынга 1500 кубометр ыяшты декабрьның 1-ге чедир белеткээш, ону бүрүн сөөртүп алырын съездиге уткуштур доозар бис—деп, бызаачы Көк-оол бригаданың мурнундан хүлээнген.

Чаш-Тал сүт-бараан фермазының эргелекчизи Дугар-оолдуң чугаалааны болза:

— Ферма кышка белеткелин чогуур өйүнде үлегерлиг дооскан. Сүт саалдазының чыл планын база чедиишкиниг күүсеткен бис. Келир чылын инек бүргүзүнден сүттүн саалдазын амгызындан бүдүн чартык катап көвүдеирин коллектив хүлээнип турар. Ону чедип алырынга бүгү курлавырлар-даа бар, арганар-даа четчир.

Амыдыралчы чугула документ

Тываның дыл, төөгү, өртем шинчилел институдунуң, чогаалчылар эвилелинин, политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир ниитилелдиң коллективтериниң каттышкан хуралы болган. Аңаа партияның XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин чаңгыс үнбиле хүлээп алган.

Хуралга сөс ап чүве чугаалаан кижи бүргүзү 1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайлары бистиң чуртка коммунизм тургузуушкунунуң улуг программазы болурун илередип турган. Эш Аранчин савал бергеш, институттуң мурнунда сорулгаларны чедиишкиниг күүседиринче угланган хемчегlерни айыткан.

КОММУНИСТИГ ДААРТАГЫ ХҮН ЧООКШУЛАП ОРАР

Өөрүшкү... Бо сөс совет кижи бүргүзүнүң өг-бүлезинче киргеи, кижилериниң чүректеринде синниге берген. СЭКП-ниң XXI съездизинге Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин номчааш, ол өөрүшкүнү сакты хонуп кээр бис. Бистиң келир үеевистиң өндүр улуу, коммунистиг даартагы хүннүң чоогу кижиге бодаттынып келир. Ол документтиде совет улустуң бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгелерин ханы марксисчи ёзу-биле сайгарып түүнээн болгаш коммунистиг тургузуунуң чаа улуг сорулгаларын көрүп турар.

Бистиң областың төвү — Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары ол документини шаклаа ынчаар билип турарлар. Бүдүмчүгө кылаштап-даа, автобуска маңнадып-даа чоруурга, столоваяга чемненип-даа олурарга, кижи бүргүзүнүң чугаалажыр чүвези — Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистериниң дугайы болур.

Бүдүрүлге, цех, бригада бүргүзүнде совет кижилер чеди чылдың дургузунда бүдүрер ажылдарын планнаан, чугаалашкан, ылавылаан турар.

Кызылдың мебель фабриказы. Мында база-ла фабриканың келир үеэзинин дугайында кижи бүргүзүн дөстүндүрбейн турар. Директор Н. Моринов болгаш технорук М. Брахин-биле чугаалажы берливис. Чеди чылдың дургузунда фабрика кайы хире өзерил?

Аңаа дараазында саннар харыыны берип турар: фабрика 1959 чылда 2,5 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрер, а ол түүнер 1960 чылда — 2,75 миллион, 1963 чылда — 3,5 миллион, 1965 чылда — 4,5 миллион рубль кылдыр көвүдээр.

— Бо өзүлдени кандыг арга-биле чедип алыр бодап турар силер?— деп айтырдывыс.

— Хамыктың мурнунда келир чылын кургадылга черин чаартыр, чазаныр, чаа цехти тудар апаар бис — деп директор биле технорук аралаштыр харылап үндүлер.— Ооң соонда ийи, харын үш-даа ээлчег-биле ажылдаар. Ажылчыннарның саны барык ийи катап көвүдээр.

Чүвениң ужуру ам билдине берди. Фабриканың продукция бүдүрери 1965 чылга чедир барык ийи чартык катап чыгам көвүдээр болзажок фабриканы ол-ла ышкаш ийи чартык катап алгыдып турбас. А ужуру чүдел ынчаш? Ужуру бо-дур: ийи-үш эзлчег-биле ажылдаар апаарга, бүдүрер ажыл база ийи-үш катап өзүп турбайн канчаар.

Чоокта чаа фабриканың коллективи ажыл шагы төнери билек-ле Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин чугаалажып көөр дээн. Эрте чеде берген улус болганывыста, ооң цехтеринче чоруптувус. Шынын сөглээр апаар — чазаныла чериниң ишти чырык, чылыг, сеткилге таарыжыр болду. СЭКП-ниң XXI съездизин төлептиг уткуур дээш демисежин турары черле илден. Ханаларда самбыраларда бижээн чүүлдерни безин көөрге, бүдүрүлгениң ажылынга моондак болур бактарны чылча шапкан. Ол бижидилгелер бо-дур: «Чүвени үреллдир кылыры — бүдүрүлгениң дайзыны» азы «Цехке ажыл шагы үзер кижи — тулчуушкунга кортук кижи-биле дөмей, оларның кайызыда Төрөөн чуртун мегелээрлер». База бир черде бижээни: «Ажылга чулчурууру — ишти саададыр; ажыл шагында — аксын шоочалап ал».

Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин чугаалажыры эгелей берди. Кызыл хоорхүүскомунуң даргазы С. Чанзан-оол тезистерниң кол чүүлдерин чугаалап берген.

— Тезистерни бүгү улустуң чугаалажыышкынынга киргеш, бистиң партиявыс ленинчи принциптерни эдерип, бодунуң политиказының ең чугула айтырыгларының дугайында масса-биле чөвүлежип турары ол-дур — деп бир лугаарында сөс алган технорук М. Брахин чугаалай-дыр.— Бистиң партиявыс, Совет чазак чоннуң амыдыралын улам ыңай эжиждер дээш бүгү тала-биле оралдажып турар. Аңаа харыы кылдыр күжүвүстү каш катап улгаттырып турган ажылдаар ужурлуг бис. Эрткен чылын 1,3 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрген бис, а бо чылын 2 миллион ажыг рубльдиң бүдүрер ужурлуг бис. Ону күүседиривис — бистиң партияның сагыш салышкынынга ылаптыг харыывыс ол болур.

Столяр Н. Стрельников сөс алган, хөй чүве чугаалаваза-даа, хуралдың киржикчилерин хайныктырыпты. Ооң чугаалааны:

— СЭКП-ниң XXI съездизинге алдар кылдыр бистиң бригадавыс бүдүрүлге планын 200 хуу күүседир деп хүлээлгени ап тур.

Совет кижи кала-даа чурттап турган дийик — улуг орус хем Волганың болгаш шапкын Теректиг эриктеринге-даа, күчүлүг аргарытлар бүргээн Карелияга болгаш Казахстанның кур черлеринге-даа, Риганың далай кыдыынга болгаш Амурнуң эриктеринге-даа, ынак Москвага болгаш ырак тайгаларда суурга-даа чурттап турган бол, ол совет кижи бир дөмей өөрүшкү-биле илеткелдиң тезистерин хүлээп ап турар.

Мебельчилер база-ла ыңдыг. Хуралдың киржикчилери Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин бир үн-биле чүүлдүгзүнүп көргеннер. Хурал өйүнде база ооң соонда ажылчыннар-биле биче чугаалажып көөрге, фабриканың ажылында четпестер чок эвес. Чижек кылдыр чамдык хевириниң продукцияларын бүдүрүп үндүрер талазы-биле бо чылдың 10 айларының план күүселдезин ап көрөзли. Чымчак диваннарны 165-ти кылыр тургаш чүгле 105-ти, хеп шкафтарын 175-тиң орнунга 51-ни, төгерик столдарны 200-түн бүдүрер тургаш чүгле 106-ны, табуреткаларны 3700 ажыгның орнунга 1776-ны бүдүрүп үндүрген дээн ышкаш четпестер бар. Продукцияның чамдык хевирлерин бүдүрерин планнан ажыр күүселкилээн болза-даа бо кол продукцияларның талазы-биле планның күүсеттинмейн турары фабриканың дирекция черин дүвүредир ужурлуг.

Чугаалап турарындан алырга, бо четпестерни узуткап алырының бүгү аргалары бар болгаш СЭКП-ниң XXI съездизинге төлептиг ужуражыр төлээде продукцияның бүгү хевирлериниң талазы-биле планны үргүлчү ажыр күүседир дээш фабриканың ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары бүгү чүткүлүн үндүрүп турарлар. Чылдың планын хуусаа бетинде күүседир болгаш ажыр күүседири бистиң партиявыстың съездизинге мебельчилерниң төлептиг белээ ол болур.

Амыдырал-биле холбашкан агитация дээш

(Кызыл хоорайның агитаторларының чөвүлел хуралы)

Кызыл хоорайның агитаторларының чөвүлел хуралы бо чылдың ноябрының 24-те областың национал театрынга болуп эрткен. Анаа «СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түүнелериниң болгаш хоорайның агитаторларының сорулгаларының дугайында» илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Тока кылган.

«1959 — 1965 чылларда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларының» дугайында СЭКП-ниң ам болур XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин бистиң областың ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей хайнышкынныг чугаалажып көрүп, чеди чылдың улуг чаагай программазын изин-биле деткип, ында айыттынган өөрүнчүг болгаш амыдыралчы чаа сорулгаларны бо хүннерден эгелээшле боттандырарынче сорук киргенин, партияның эвлчег чок XXI съездизинге күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш калбарган чарышка бедиткен хүлээлгелерни ап турарын илеткелчи агитаторларга чугаалап берген.

Илеткелдің тезистеринде кайгамчыктыг улуг чурагайлар болгаш саннар бар. Ол болза партияның болгаш чоннуң бистиң чуртувуска коммунизмни тургузар дээш демиселиниң чаа планнары болуп турар. Ынчангаш бүгү совет кижилер ол планнарны улам-на чогаадыкчы байдал-биле чугаалажып, боттарының чаа-чаа саналдарын киирип, өөрүнчүг улуг сорулгалар амыдыралга чедишкинниг күүсеттинген турар дээрзинге долу өскүрелди илергейлел турарын эш Тока бо хуралга тайылбырлап чугаалаан.

Партияның XXI съездизинин — коммунизм тургузукчуларының съездизиниң ам ажылдап кылыр улуг чаагай планнары бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам ынай быжыглаар, совет улустуң өзүп турар материалдыг база угаан-бодал хереглелдерин улам эки хандырар, чоннуң бижи бүрүзүнге онааштыр продукция бүдүрер талазы-биле эн-не сайзырангай капиталистиг чуртларны чедерин болгаш эртерин хандырар. Бо дугайында чоннуң ортузунга чедингир болгаш билдингир тайылбыр ажылдарын бүгү-ле аргаларны болгаш хевирлерни ажыглап тургаш чорударының, хамыктың мурнунда съездиге болур илеткелдериниң тезистерин агитаторлар боттары ханызы-биле өөрениринин чугаазын эш Тока онзалап чугаалаан.

Агитация болгаш пропаганда ажылдарын амыдырал-биле сырый холбаштырарын, тезистерни бүгү улустуң чугаалажып көрүп турарының үезинде чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы өскүрүүшкүнүн ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң амгы практиктиг сорулгаларын чедишкинниг күүседиринче мобилизастаарын илеткелчи чугулаган айыткан. Маная холбаштыр областың ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң перспективтиг хөгжүдезинин чамдык чижек саннарын эш Тока агитаторларга сонуургадып чугаалаан.

Агитаторлар боттарының ажылының дүржулгаларын солчуп, агитация ажылын партия эге организацияларының, СЭКП хооркомунун, оон пропаганда болгаш агитация киллдизинин талазындан удургуп турарының практиказында улуг четпестер барын шүгүмчүлеп, моон соңгаар агитколлективтерни болгаш агитпунктуларны доктаамал эки ажылдадырының чугулазын саналдап турганнар.

— Бистиң партиявыс чуртту улус ажыл-агыйының хөгжүдезинин улуг планнарын чоннуң киржилгези-биле кылып, оларның сүмезин болгаш саналдарын ап турар-дыр. Ол чорук чоннуң чогаадыкчы инициативазын хөгжүдүп, күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин өскүрген. Бистиң коллективтиң агитаторлары СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын чонга таныштырарын ол-ла дораан эгелей берген. Ынчалза-даа агитаторларга дузаламчылар негеттинип турар. СЭКП хоркому агитаторларга консультация пунктузун организастаза чогуур. Тыва областың улус ажыл-агыйының хөгжүдезинин контроль саннарын дарый ажылдап кыдыры чугула — деп, облкүүском коллективинде агитатор эш Карелина саналдаан.

— «Тыва тудуг» трезинин ажылчын, албан-хаакчылары СЭКП-ниң XXI съездизинге алдар болдурган чарышты калбарткан. Съездиге болур илеткелдериниң тезистерин бистиң тудугжуларывыс таныжып турар. Оон-биле чергелештир социалистиг чарышка алган хүлээлгелеривисти хуусаа бетинде күүседиринче угланган ажылдарны чорудуп турар бис — деп, агитатор эш Кочев чугаалаан.

Областың культура эргелелиниң коллективинде агитатор эш Сорокина санал бергеш, чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелиниң хүн бүрүде белеп турарын, оон бодунга быжыглаан 12 өг-бүлелериниң амыдыралындан чижекке эш чугаалаан.— Партияның чогаадып кылып турары чаа улуг планнары бүгү совет кижилериниң чаагай чоруун улам бедидер. Бо дугайында контроль чурагайларны совет кижи бүрүзү эки билип алган турзун дээш улуг ажылдарны бистер, агитаторлар чедишкинниг чорудар бис — деп, ол бүзүреткен.

— Бистиң коллективте 64 агитаторлар бар. Олар ажылдап турар. Ынчаарга партия организациязы СЭКП-ниң XXI съездизинге болур илеткелдериниң тезистерин агитаторларга семинарлар чорударының аргазы-биле өөредип турар — деп, эш Кузнецов (УВД) чугаалаан.

— Агитация ажылы үргүлчү эвес, кампания хевирлиг чоруп турарын четпес деп санаар херек. Бистиң агитпунктуда ажыл дыка четпес. Клубта ажыл ам-даа таарыштыр тургустунмаан — деп, облпотребсоюз АТК-зындан келген агитатор эш Пискунов шүгүмчүлээн.

Ол саналды областың ажаалга кассазында эш Зайцев база деткээн болгаш № 16, хоорвоенкоматтың чанында агитпунктуларның ажылының четпестерин шынгыы шүгүмчүлээн. Агитпунктулар ажылынга СЭКП хооркомунун удурутулгазын экижидерин ол саналдаан.

Чоннуң бүгү-ээдилел чизе бүрүткелин чедишкинниг чорударынга агитаторлар улуг рольдуг болурунун дугайын областың статистика эргелелиниң ажылдакчызы эш Строкова онзалап чугаалаан.

Агитатор эш Е. Мындрима агитация ажылын амыдырал-биле эки холбаштырарының, тайылбыр ажылдарын кижилерниң билииниң деңнелиниң ээйы-биле тус-тус чорударының чугулазын саналдаан.

Чөвүлел хуралга СЭКП Кызыл хооркомунун секретары эш Киселев санал берген. СЭКП-ниң XXI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыштың түүнелинде чамдык четпес ажылдыг турган бүдүрүлгелер эки ажылдыг апаргылааның, хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң нинти чедишкиннери өзүп турарын ол чугаалаан. Чоннуң шак ынныг бедик көдүрүүшкүнүн деткиирин, агитация ажылында четпестерни үзүткаарын агитаторларга ол сүмелээн.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң документилерин бир эп-сеткилдиг деткип турарын илергейлээн болгаш хоорайның агитаторларының сорулгаларын тодаргайлаан.

Агитатор

Барыын-Хемчик районда «Большевик» кодээ ажыл-агый артелинде комплексилиг трактор бригадазында агитатор — коммунист эш Буулар Очур партия организациязының даалгазын өзүгаар агитаторлап ажылдап турар. Эш Очур 1953 чылдан бээр агитатор. Ол тараажыларга болгаш механизаторлар ортузунга лекция номчулгазын, илеткелдерни болгаш беседаларны кылып берип турар. Эш Очур илеткел болгаш беседаларны ажыл-херек-биле холбаштырып турар. Чижээ, Ыйгылакта Шокар-Хараган деп черни аштаарының мурнунда ол «Кур болгаш курукган черлерни шингээдири—тараа бүдүрерин көвүдедириниң бир чугула чүүлү» деп темалыг беседаны чоруткан. Оон соонда механизаторлар, тараажылар, ылангыя аныяктар ол черниң хараганын аштаарынга идепкейлиг киришкеннер. Оон түүнелинде 150 га чер аштатынган. Анаа тараан «Московка» деп сорттуг кызыл-тас бо чылын гектар бүрүзүнден 24 центнер дүжүттү берген.

Эш Очур көскү агитацияны база чорудуп турар. Ол мал чеми белеткелиниң, дүжүт ажаалдазының үезинде 15 агитхуудустарны үндүрген. Агитатор ону чуруктар болгаш өске-даа чүүлдерни киирип, оларны көрүштүг үндүрүп турар.

Агитатор—коммунист чүгле таныдылга ажылын чорудуп турар эвес, харын боду организакчы бооп, күш-ажылга база идепкейлиг киржип турар. Чижээ, мал чеми белеткээриниң үезинде партбюро болгаш колхоз баштаар чери эш Очурга 30 кижи составтыг бригаданы бергеш, анаа Үстүү-Ыйгылак ховузунга 550 тонна сигенни белеткээр даалганы берген. Эш Очур таныдылга ажылын эки чорудуп, күш-ажылды шын организастаанының түүнелинде бригада 633 тонна сигенни белеткээн.

Агитатор—коммунист эш Очурнуң ажылын чон үнелеп көрүп турар. Ол «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле болгаш Бүгү-эвиледдің кодээ ажыл-агый делгелгезиниң медальдары-биле шаннаткылаан.

Эш Очур ам механизаторларга болгаш тараажыларга партияның XXI съездизинге эш Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин таныштырып турар. Бригаданың кежигүннери 450 тонна өдекти чемишчидилге кылдыр тараа шөлдеринге төгерин хүлээнгеш, ажылдап киринкеннер. Агитатор таныдылга ажылын ол сорулганы күүседиринче угландыр чорудуп турар.

О. ӨКТЕК-ООЛ.

Съездиге алдар кылдыр

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXI съездизинге алдар кылдыр чаа аңныыр сезонунда өлүк тывыжын көвүдедир дугайында бодунга алган хүлээлгезин Каа-Хемниң «Тере-Хөл» колхозта дүржулгалыг аңчы эш Хокшулуур эрестиг күүседип турар. Баштайгы аңнаашкынның үезинде ол 51 кишти, 70 ажыг диицни аңнап тыпкан.

Хоочун аңчы ийиги аңнаашкынга ам хынамчалыг белеткенин турар.

С. ДОРЖУ.

Чоннуң культурлуг болгаш чурттталга амыдыралын улам бедидери дээш

★ ★ ★

Чаагайжып турар суурда

Согун дег сан дорт кудумчуларлыг, чаа-чаа бажыннарлыг Тес-Хемниң Берт-Дагда улуг Ленининиң адын эдилээн колхозтуң төвү чыл келген тудум-на чаагайжып, сайзырап турар.

Шевергин туттунган колхоз конторазының эжинде ак-көк будуу-биле чуруп тургаш бижээн мындыг чарлал азып каан: «Бөгүн чунар бажың ажылдаар. Ийи шактан дорт шакка чедир херээженнер, оон соонда өр кижилер чунар».

Конторанын эжинин ажыдыптарга дозулуг чыт думчукка тулуп көөр. Артель баштаар чериниң даргазының ажылдаар өрээлиниң шалазын дозулап каан. А дужаашкак өске өрээлде чымчак кара диванны, бижик столун, узун сандайны чайлады көжүрген болду.

Ындыг эвес, чамдык колхозчуларның чугаа-соодунан дыңнаарга чүгле колхоз конторазы эвес, харын өлүүн хөй артель кежигүннери боттарының чурттталга бажыңнарының шалаларын, сонга кастык, чаактарын, рамаларын дозулап будуп алганы билдинген.

— Чунар бажың үрде ажылдап эгелээн бе? — деп бистиң айтырыымыска бир аныяк колхозчу турган: — Энир чылын-на ажылгалга кирген, бо чылын улам-на чаагайжыды септеп дерээн чүве. Харын бөгүн бистиң-биле кады чунуп-даа болур силер, Кызылдыындан тудавас чыгыы болгай аан, деп чоргаар харылады.

Бир эвес колхозчуларның бо суурунда сөөлгү каш чылларда безин болгулаан чамдык чаартылга, өскерилгелериниң дугайын хандыр сонуургаар болзувусса, Берт-Дагның чурттакчылары күзел биле чугаалаарлар.

Ындыг фактыларны көргүзүп болур. Суурда чурттталга бажыңнарын безин санаваска культура, амыдыралдың дыка хөй тудуглары бар. Ийи чүс ажыг олуттуг улуг клуб, кайызы-даа чәрби беш орунуг уруглар яслизи болгаш уруглар сады, чеди чыл болгаш эге школалар, хлеб быжырар чер, чунар бажың, божуур бажың, дөрт садыг точкалары, ийи кызыл булуннар, кодээ библиотека, кижи болгаш мал эмнелгелериниң пунктулары, пилорама ажылдап турар.

Суурдан дашкаар мал фермаларында безин чурттталганың 38 бажыңнарын туткан. Ам оларда малчыннар чурттай берген. Оон ынай артельдің тудуг бригадазы бо чылдың тудуг планнарын бүрүн күүсеткен-даа болза тудуг ажылын, ылангыя ыяш материалдарын сөөргүп белеткээрин үргүлчүлевишаан турар.

Кодээ колхозчу бо суурнуң каракка көстүр онза чүүлү болза, электростанция, радио, турум кино доктаамад ажылдап турары болур. Ильичиниң лампалары кииртинмээн чурттталга бажыңнары ам барык чок.

Колхоз төвүнде тудугларның, ылаңгыя культура-амыдыралдың болгаш чурттталга бажыңнары шифер аны маңза-биле крышалаттынган.

—Суурну долузу-биле электрижидер сорулга-биле артель баштаар чери ийи «ДТ-54», бир «ДТ-24» деп тракторларны МТС-тен садып алгаш, оон шимчедикчилерин станцияга кожуп быжыглаар, ону кылырыга четчир хөренги бисте бар-даа, бистиң бухгалтериис ол дугайында район төвүнче чоруткан— деп, баштаар чериң даргазы эш Чооду Бичеоол биске чугаалады. Шынап-ла артельдің экономиктиг күчү шыдалы чыл келген тудум быжыгын өзүп турар. Ам артельдің нинти орулгазы 3 миллион рубль ашкан.

Коллективтиг ажыл-агый чериниң хөй адырлыг экономиктиг күчү-шыдалын улам ынай быжыглаарынга техниктиг кадрлар чугула черни эдеп турар болгай. Мында артельдің бодунуң кадрлары чыл тудум өзүп турары база бир өөрүнчүг чүүл. Ам ленинчилерде он үш чолаачылар, он трактористер, хөй башкылар болгаш өске-даа боттун тускай эртемниг кадрлары ажылдап турар. Бөдүүн колхозчуларның иштинден моон соңгаар-даа амгы үениң билиглиг кадр ажылдакчыларын өстүрер, оларны быжыглаар талазы-биле баштаар чер болгаш партия организациязы кичээнгей салып турарын демдеглээр херек.

Оон ынай ук колхозтуң дыка хөй өг-бүлелериниң бажың-балгадының иштн арыг-шевер болгаш эңме-сескелиг. Бажыңнарның чүгле даштыкы шевергин хевири Берт-Дагга чаа келген аалчыны өөртүр эвес, харын чамдыктарының иштики дерилгези, эңме-сескелин, чугайлап, дозулаттынганы база-ла кижи сеткилин өөртүп турар.

Маңаа чижек кылдыр он уругну кижизидип өстүрген маадыр ие — Монгелбин Саарның өг-бүлезинин чурттап олурар бажының ап болур. Ук бажың дыка эки болгаш арыг-шевер дериттинген, чүве бүгүдээн турар туружунда, орун-дөжек, идикхеп, сава аймаа колдуунда садыгдан үнген. Кухнялыг ийи өрээлдиг чурттталга бажыңында арыг клеенка чаткан столдар бар.

Ынчалзажок, дашты шевер-даа бол, иштн хиреліг; өгнүң эрги кызы ширтектер, кара чалгый биштар, уур-бала, чарык аптараларны, хирлиг шөйбек сыртык дөжектер, суспаранчыг чышкынны хевээр сөөртүп киире бергилээн эдлер эвээш эвес бары хомудаңчыг, ынчангаш бажың иштин культуржудар, шыдаар, болдунар аргазы-биле эңме-сескелиг кыдыр деририн, черле культурлуг чурттталга ынак. Шыдды чедип алырын, дээре бажыңнардан үлегер эдерерин хирлиг бажың балгат эдериниге күзеп каары артык эвес, кадык чурттаарынга-даа чугула болгай.

Ленинчилериниң суурунуң база бир эки чүвези болза чурттакчыларының кызымаккай ажылы — ногаанчыдылганы чугулага көрүп, аңаа кичээнгейни салганы болур. Колхозчу бажыңнар бүрүзүнүң чаны кажаа-херимнер иштинде ыяштар, теректер, талдар, чодураалар дээш өске-даа үнүштерни тарып олурткан. Чайты үеде суттарылганы чорудары-биле арык суттларны бажыңнар чоогунче базып киргген.

Арыгже шымныр чоктай берген Берт-Даг суурну чаагайжыдарынга колхозтуң тудугжуларының, ыяш белеткелчилериниң, чолаачыларының күш-ажылчы үлүг кол черни эдеп турар болгаш моон соңгаар-даа эдээр апаар. Артельдің хоочун бызаңчылары Делег Казах, Оюн Аракчаа, Оюн Манзыы, Оюн Довуу, ыяш дажыкчызы, чүк машинаазының дүржулгалыг чолаачызы коммунист Дулга-Маадыр дээш оон-даа өске дыка хөй мурнакчыларга колхозчулар чоргаарланын турарлар.

Суржулганың айтырыын үзе шиитпирлээде, ылангыя культура амыдыралдың тудугларының талазы-биле чүгле сан-түн, план күүседезин чедип алырын орадашпайн, бар аргаларны ажыглаан турган бажың-балгатты көрүштүг кыдыр дерип тудуп турган чоруктарынга кичээнгей салыры болур. Берт-Дагда крыша чок, сонга, рамалары чок, орта дериттинмээн бажыңнар ам-даа бар. Ынчангаш ленинчилер боттарының суурун улам чаагайжыдар херекке идепкейлиг киржип турган, чамдык четпестерни дарый чайладыр, ылаңгыя культурлуг чурттталганы, кадыкшылдың үндезини — бажың-балгаттың арыг-шевери дээш демиселди калбауткаш, хир-чамдан кезээ мөңгеде үштүнарын чедип ап, Владимир Ильич Ленининиң адын эдилээн колхозту областың эң мурнакчы колхозтарының биреэзи болдурар дээринге бүзүрээр бис.

Д. ЕНДАН.

СТУДЕНТИЛЕРНИҢ ТЕМНИГ АЖЫЛЫ

Кызылда пединституттуң студентилери амдыызында чурттталга талазы-биле дапкыш байдалда. Ону дирекция чери, комсомол болгаш профэвилел организациялары дүрген шиитпирлээр сорулга-биле, амгы кылып турары нинти чурттталганың тудуунга студент бүрүзү 8 шак ажылдаарын дугурушкан. Бо эгелевчи саналды коллектив бир үнбиле деткээн.

Ийи өрээлдерлиг нинти чурттталганың тудуу дүрген темпилиг чоруп турар. Студент бүрүзү сес шакты бүдүргүчүлүг ажылдаарынга, кичээл доостуру билек тудугже бүрүн херекселдиг чоруп турарлар.

Кым чүү кылбас дээр: сомнап чонар, хоюглай хаарылдаар, шаланы эптей салыр. Тудугнун бүзүргей ханаларын кыска үеде хоюглап дооскан. Чонулгага Саликов, Бараан, хоюлаашкынга Чемизовтуң бригадазы үлегерлиг ажылдап турар.

Нинти чурттталганың ол тудуунда амдыызында физика-математика факультединиң студентилери ажылдап турар. Оларга литература факультединиң студентилери база улажыр. Пединститутка ийи өрээлдерлиг чаа нинти чурттталга бажыңы удавас ажыглаттынын кирер.

С. ХЕЙМЕР-ООЛ.

РАЙОННУҢ КОЛХОЗТАРЫНДА ТУДУГ АЖЫЛЫ

Сүт-Хөл районнуң девискээринде Ак, Хемчик хемнериниң унунга каш-ла чылдар мурнунда өрген-даа чок куруг турган хову, шынаалларда ам танытынмас каш-каш кудумчуларлыг каас чараш колхозчу суурлар өзүп келген, чайынналып турар болгаш хүн келген тудум-на сайзырап өрар.

Чүс-чүс чылларда көжүп, ыштыг самдар өглерге түреп чуртап чораан араттар оон уштунган, ам районнуң 1200 ажыг өрегелери колхозчу ажыл-агыйже шупту хаара туттунуп киргилээн болгаш олар сууржуң чурттталгаже шилчип, барык дегере чырык чылыг бажың-балгаттыг чурттап турарлар.

Ол болза, Коммунистиг партияның болгаш совет чазактың хүн бүрүде улуг сагыш салыышкынының ачызы, колхозчу каттышкан ажыл-агыйның быдаргай хуу ажылагыйдан хемчээл чок артык күштүг ол болур.

Төрээн колхозтарының суурларын сайзырадып, чаа-чаа тудугларны тудуп тургузар дээш колхозчу тудугжуларның кызымаккай күш-ажылының түүнелинде районнуң колхозтар бүрүзүнде школалар, клуб, библиотекалар, эмнелгелер болгаш электри, радио черлери, уруглар яслилери, чунар бажыңнар болгаш хлеб быжыр черлер, магазиннер, дээрбелер, пилорамалар болгаш өске-даа бүдүрүлгениң база культура-амыдыралдың тудуглары туттунган ажыглалда кирип турар.

Тудугну организастыг чорудуп, колхоз суурун сайзырадыр талазы-биле «Ишкин», «Бора-Тайга» колхозтары эки ажылдап турар. Ол колхозтарның баштаар черлери болгаш партия организациялары колхозчуларның 30 — 35 хуузун тудуг ажылынга доктаамал киприштирип турар болгаш тудуг ажылынга контрольдуг удуртулганы доктаамал чорудун турар. Оон уламындан бо колхозтар тудуг ажылының планнарын чыл бүрүде ажыр күүседип келгеннер. 1958 чылдың тудуг материалдарын чогуур үезинде четчири-биле белеткеп алган, ынчангаш бо чылдың тудуг планын эки күүседип турарлар. «Ишкин» колхозтуң тудуг бригадазы 60 чурттаганга бажыңы тудар турган 49 бажыңны туткан, ам 13 бажыңны тудуп турар, 7 мал кажаазын туткан, 3 кажааны тудуп турар, хову туралаанда 100 олуттуг клубту, 10 орунлуг эмнелгени, колхоз конторазын, кодээ магазинни тудуп доскаш ажыглалда киирген. Ол бригада 95 муң туйбуну, 70 муң саманны бүдүрүп ажыглалга киирген.

«Бора-Тайга» колхозтуң тудуг бригадазы 54 чурттаганга бажыңын тудар турган, 49 бажыңны тудуп доскан, 7 бажыңны тудуп турар; ол ышкаш 10 мал кажааларын, 100 тоннаның тараа складын, чаа электростанцияның болгаш чунар бажыңның тудуун доозуп ажыглалда киирген. Ам 4 мал кажааларын болгаш өске-даа бүдүрүлге, культура амыдыралдың тудугларын тудуп турар.

Төрээн колхозтарының суурларын чаагайжыдып, чаа чараш тудугларны тудуп тургузар талазы-биле аксеткилдиг эки ажылдап турар болгаш тудуг ажылынга мергежип, оон ёзулуг мастерлери бооп турар тудугжу кадрларның саны колхоз бүрүзүнде өскен. Чижээ, «Ишкин» колхозтуң тудуг бригадазының бригадири эш Төмүр-оол, звено удуртукчузу эш Мурзууна, тудугжулар эштер Ламажап, Доржу, Ыймажап, «Бора-Тайга» колхозтуң тудуг бригадазының бригадири коммунист эш Уртун-Назын, тудугжулар эштер Самдан, Шымбал-оол, Үйнук-оол, Улар, Киров аттыг колхозтуң туйбу бүдүрүлгезинде эш Ондар Доржу, тудугжулар эштер Бавуу, Чүлдүм болгаш оон-даа өскелер кызымаккай ажылдап турарлар.

Ындыг-даа болза, үстүнде колхозтардан куду эвес күштүг турган-ла, чедишкинге мөнгөргениш оожургаар чоруктарның бар бооп турарындан Киров аттыг, «Алдан Маадыр» колхозтарда тудуг ажылы сөөлгү үеде суларап баскыраан. Ол колхозтар кайызы-даа тудуг материалы белеткээриниң планын үскен, оон уламындан бо чылдың тудуг планнарын күүседип шыдавайн турарлар. Чижээ, Киров аттыг колхоз 28 чурттаганга бажыңы тудар турган чүгле 10-ну, «Алдан Маадыр» колхоз 58 бажыңдан чүгле 25-ти туткан, ол ышкаш мал кажааларының, бүдүрүлгениң болгаш культура-амыдыралдың тудугларының чыл планнарын күүсетпээннер.

Бо колхозтарның тудуг бригадаларында чүгле 10 — 15 кижилер ажылдап турар, олар чамдыкта ажылдавайн аная хүнзөрлер. Ол колхозтарның баштаар черлери тудуг бригадазын кижилер, транспорт болгаш өске-даа чугула эт-херекселдер-биле четче хандырбайн турар, оон туржук анаа ажылдап турган кижилерни болгаш машиналарны өскээр чарыгдаар чоруктарны болдуруп келгеннер.

Районнуң колхозтарының тудуг ыяжы алыр чери ырак, ындыг турбуже «Ишкин» колхозтан өске колхозтар бо чылын саман бүдүрбейн, ону чугулага көрбейн барган чорук окта таарышпас. Киров аттыг колхоз саман бүдүрүп, оон-биле тудуг кылырын соксаан, 30 муң саман кылыр турган, шуут кылбаан, ол колхоз каш чылдар мурнунда саман-биле туткан бажыңнарын ажыглалда киирип албаан.

Оон-биле чергелештир кайы-даа колхозтарда туттунган чурттаганга бажыңнарында кладовка, крыша, херим чок, четче эвес ыялдынган тудуглар хөй бооп турар, ол болза культурлуг чаагайжыдылганың хөрээнге шаптык ужуратырып, чаңгыс аай хевирнин чурумун үреп турар.

Келир чылдың тудугларынга хереглээр ыяш материалдарын амдыгаштан белеткеп, оон сөөртүлгезин эгелээр ужурлуг турбуже амга чедир районнуң кайы-даа колхозтары ол чугула ажылче эгелеп кирбейн турар.

Райпо баштаар чери, оон садыг киллдизи (эш Ордов) колхозтарны тудугга хереглээр чугула чүүлдер: шил, янзы-бүрү будук, кадаглар болгаш бензин-биле, колхозчуларны бажың иштинин херекселери-биле долу хандырбайн турар.

Ол ышкаш Сүт-Хөл МТС колхозтарга багай дузалап, тудуг материалдары сөөртүп бээринин талазы-биле колхозтар-биле аразынга чарган кеезин күүсетпээн.

СЭКП райкому, райкүүском колхозтар тудуунуң ажылын эренгей удуртуп турар. Хуралдарга хөй удаа чугаалажып, шиитпирлерни үндүрүп турза-даа оон күүседезин хандырып шыдавайн турар. Райкүүскомнун тудуг киллдизи колхозтарга практиктиг дузаны көргүспейн турар.

Н. ЧЫРТАКПАН.

Колхозчуларның культурлуг негелдезин хандырар

Чөөн-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» колхозта чоннуң культура талазы-биле негелдерин хандырар дугайында эдээн четпестер бар.

Колхозта клубту ап көрээлинер. Оон ажыл планы чок. Лекциялар, беседалар ында чорувайн турар. Чоннуң культурлуг дыштаныылгазынга холбашкан оюн чүүлдери болбастаан, бот-тывынгыр уранчүүл белгүү ажылдавайн турар. Бо чылдың 8 айдан бээр клубка кино безин үнмеэтээн.

Клубтуң эргелекчизи эш Серен болгаш кодээ Совет даргазы эш Агбаан-Шыырап база өске-даа аная хамаарылгалыг удуртукчулар клубтуң ажылын сегидер дугайында колхозчуларның, аныяктарның негелдерин чүгле дыңнап эрттирип каан турарлар. Райкүүскомнун культура киллдизи (эргелекчизи эш Седип) колхоз төвүнче хөй-хөй айларда кино-фильмнер чоруткайн турарын чүүн-биле тайылбырлап болуруп?

Оон-биле кады суурда электри станциязының дугайын база чугаалаар херек. Ону 1955 чылда тудуп тургускан. Баштайгы үезинде ол ажылдап турган, колхозчулар аная өөрүп турганнар. Оон соонда чоорту чүвенин байдалы бакшырап, станция бир хүн ажылдаар, бирде ажылдавастап туруп берген. Ынчап чоруй электри станциязы шуут ажылдавастаан.

Мону холбаштыр школаны көрөзлинер. Өөреникчилер хөй болган ужурунда школачылар ында ийи өлчет-биле өөренип турар. Ынчаарга өскелгү өлчеге ында кичээлдерни каранды черге эрттирер ужурга таваржып турар чүүл бар. Электри станциязының четпес чүүлдерин четчелеп, ону ажыглалга киирер дугайында колхозчуларның, интеллигенцияның негелдерин колхозтуң баштаар чери (даргазы эш Ойдупаа) кичээнгей чокка эрттирип, ол талазы-биле шиитпирлиг хемчегларны албайн турар.

Суурда радио кандыгыл? Радио точкаларын кижи бүрүзү бажыңына киирип алырын күзөөр. 1957 чылдын 6 айда районнуң харылзаа конторазындан монтер келгеш, 30 хире бажыңнарга радио точкаларын киирип берген. Оон соонда ол ажыл чорувастаан. Ынчаарга бажыңына радио кииртип алыксаар кижилерниң саны ам аажок көвүдээн.

Мону барымдаалаш, монтер кижи чорудуп бээр дугайында негелдени районнуң харылзаа конторазының начальниги эш Гуковка чеже-даа салган. Школаның 10 ажыг башкылары акшазын чыын алгаш радио точкалары кииртип алырыбиле ол акшаларын колхозтуң баштаар черинге 1958 чылдың эгезинде-ле дужаан берген. Башкылар бо дугайында эш Гуковка шуут боттары каш удаа четкилээн. А эш Гуков ол негелдерни күүседирин аазап турза-даа, мынчага чедир чүүдаа кылдынмаан.

Ол ышкаш колхозта кодээ магазин база четпес ажылдап турар. Магазинниң эргелекчизи эш Белек сөөлгү үеде магазинниң ажыдар шатын бодунуң туразы-биле таарыштыр чоруу көвүдээн. Колхозчуларның хереглээри хевең, аяк-сава, демир орунар, кидис идиктер, эр, херээжен кышкы тоннар дээн ышкаш бараанларны четчири-биле район төвүнден сөөртүп алыр дугайында эш Белек ораладашпайн турар. Район төвүнге келген бараанларны кодээ магазиннерге таарыштыр хуваап каан турда ону чогуур өйүнде чедип албайн турарындан ол бараанларны өскээр чорудуптар таварылгалар база болуп турар. Эш Белектің бодунуң чуруму база багай. Чижээлөрге, ол чоокта чаа шелзе чөпшээрел чокка Өвүр районда төрелдеринге каш хонукта чораан келген. Недельдің чамдык хүннеринде ажылдаар, чамдыктарында ажылдавас болгулаар чоруу оон чанчылы болган.

Чоннуң культуразын болгаш амыдырал-чурттталгазын улам экижидер талазы-биле чугула рольдарлыг болуп турар үстүнде айыткан черлериниң бүгү ажылдарын чоокку үениң иштинде шиитпирлин-биле экижидер дугайында колхозтуң партия организациязы, баштаар чери болгаш кодээ Совет даргы хемчеглерни алыры негеттинип турар.

С. ПОПАЙ-ООЛ.

Колхозчунуң байлак орулгазы

Сүт-Хөл районда «Бора-Тайга» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчузу Монгуш Сырбыкайның өг-бүлези эрткен чылын 800 күш-хүннер ажылдаан, 1500 кг тараа болгаш 2500 рубль алган. Бо чылдың баштайгы 10 айларында муң ажыг күш-хүннерлиг болган, оон ажынына 3 тонна тараа база 5 муң рубль онаажып турар.

Күш-ажылга кым-на ынак болдур, төрээн колхозунга оон салымышкынныг үлүг бедик, бодунуң амыдыралы база байлак болурун ажылдың практиказы улам-на бүзүредип турар. Сырбыкайларның аксеткилдиг күш-ажылын колхозчулар үнелеп турар.

М. ЧАРТАК-ХУНА.

„КЫСТЫҢ ОРУУ“ ДЕП ШИИНИҢ ДУГАЙЫНДА

көрүкчүлерниң санал-оналдары

КОЛЛЕКТИВ КӨЗҮЛБЕС

Тыва драматургияга чаа херээжен авторнуң өскежин келгенин байырлавыстаан, ооц «Кыстың оруу» деп шиизиниц дугайында чамдык бодалдарымны чугаалаксап тур мен.

Шииниц кол утказы кижизидилге ажылы-биле холбашкан. Ынчангаш ол талазы-биле элээн ышкындырыглар бар деп бодаар мен. Сайлыкмаа күрүне экзаменди тутказ үүп кээрге ооц соондан Даржаа дораанна чедип келгеш, «беш болдуң» дээр. Экзамен эрткен соонда башкылар чөвүлелинге ам өөреникчилериц демдээн шиитпирлээр. Ооц мурнунда кижилериц салып алган демдектери аңгы-аңгы болгулап база болур. Инспектор чеже-даа кошкак кижи болза, ам-даа шиитпирлеттинмээн демдекти чугаалавас деп чүвени эки билир болгаш ону чугаалавас-даа.

«Кыстың оруунда» кандыг-даа коллективти көргүспээн. Чечекмааның багай апканына коллективтиц буруузу база бар. Онгу класстың доозукчуларының дугайында чугаа болуп турар болганда айтырыг школа-биле сырый харылзаалыг. Ындыг даа болза школа шуут көзүлбес. Бүгү-ле болуушкуннар школадан дашкаар болуп турар болгаш чаңгыс-даа башкы чок. Сайлыкмаа ол хире эки мөзү-шынарлыг тургаш, башкызы-биле сүмелешпейн барыпдаа шыдавас.

Шииде колдуунда-ла арага ижери көвүдеп турар. Ооц-биле үүнү көргүзер дээн билдинмес. Диизен, хуу кижилер чагыы даарап турар, а хөй-ниитиге ажыктыг кылган чүвези билдинмес. Ооц тускай мергежили ол бе, азы үүл дээрзи билдинмес.

Шиинн солун кылыр дээш хөй болуушкуннар көргүскен. Мөзүлүг кижи ховар. Олар сандаргай, арагачы, хоолуургак, хопчу, будалчак кижилер апаар чыгыы. Ооц ниити түнели харын совет ниитилелге таарышпас чыгыы. Ону будаар дээш маадырларны улуг ажылдарга депшээн кылдыр көргүссе-даа оларниц ажылы көзүлбес.

Е. МЫНДРИМА,
башкы.

* * *

СТУДЕНТИЛЕРНИҢ БОДАЛДАРЫ

Кызылдың педагогика институдунуң литература балгымунуң эвлечеглиг кичээлинге Клара Сагдыныц «Кыстың оруу» деп шиизин чугаалажып көрген. Студент О. Хөвенмей шиге анализ берип тургаш, колдуунда-ла маадырларниц чугааларын эмин эрттир орусчудупканын чугаалаан. Тыва дылда калбаа-биле чедиишкиниг ажыглаттынып турар чамдык сөстерни безин орус дыл кырында ажыглаан. Чижээлээрге, ужар үүл дээр турда-ла «авиационный» дээн азы «диплом с отличием». Чок болза, «Э, идея». Ол дээрге колхозчуларга билдинмес. Тыва аныяктарниц амыдыралын көргүскен шии хирезинде-ле ооц дыл домаа четпес.

Бистиц улусту чаа-чаа тиилелгелерже аппар чыдар партияныц ролю шииде чок. Ол утка-биле кийрген партия райкомунуц ажылдакчызынып овур-хевири ёзулуг партия ажылдакчызы кижи кылдыр көргүстүнмээн. Онгу классты доозуп турар өөреникчилериц комсомол организациязы безин чок ышкаш сагындырар. Ол ышкаш совет школаныц быжыг коллективи көзүлбес. Аныяктарныц, школачыларниц амыдыралынга бир-ле дугаар таваржыр үүл болза, комсомол организациязы болгаш коллектив. Колдектив—оларниц амыдыралыныц кол кезээ болгай.

Ш. Қочага бодунуц саналынга колдуунда-ла школачыларниц чамдык чаңчылдарын, амыдыралдан хоорулдур көргүскенин чугаалаан. Бир-ле дугаарында «хопчу караны» ап көөрге, ону ажыглап турар-даа болза санныг каш-ла кижилер ажыглаар. А шииде көргүзүп турары болза, оолдар (Даржаа биле Аракчаа) боттары ажыглавышаан, бүгү класска ниитизи-биле ажыглаарын бодап турарлар. Ол дээрге амыдыралга кажан-даа ынчаар болбас-даа таварылга-дыр. Оон ыңай, Сайлыкмаа экзаменде дужаагаш, үүп кээрге билек-ле Даржаа аная ужуражып, ооц алган демдээн чугаалаар. Ол ужуражылга амыдыралчы эвес, а даап кылып каан хевирлиг.

Чүве чугаалаан оон-даа өске студентилер шииниц чамдык четпестерин шынгыы шүүмчүлээннер. Эң ылаңгыя шииде ынакшыл темазы хөй черни ээлеп, маадырларныц овур-хевирин эки илередиринге шаптыктап турар. Ынчангаш шииниц кол кижизидикчи шугумуи дуглапкан.

Партия райкомунуц ажылдакчызы Чараш-оолдуц кадайы Хорлууну ап көөрге, ооц овур-хевирин эмин эрттирип турар. Амгы Тываныц амыдыралында район төптеринде чурттап турар Хорлуунуц үезин кижилерден бижик билбес кижилерни тываны берге болгаш тывылбас. Хорлуунуц овур-хевирин С. Токаныц «Дөңгүр оглунуц» үезинге кылдыр таарыштыр бодаар болза ам харын шын болуп болур.

В. ХУРАГАН-ООЛ.
студент.

* * *

КОЛ МААДЫРЫ БИЛДИНМЕС

Амыдыралда бар чамдык четпестерни шүүмчүлээр дээн. Амыдыралда бир-мөзүлеш четпес кижилерни көргүссе-даа чогуур түнелди кылбаан. Шииниц кол маадыры билдинмес. Бодап көөрге Сайлыкмаа хевирлиг. Ынчалза-даа сөөлүнде кээп, ону шоолуг чүве билбес, амыдыралга ажыктыг саңлдары чок кылдыр көргүскен. Быжыг коллективти көргүспээнинден маадырлар колдуунда-ла чазыг кылып турар. Бир эвес коллектив турган болза, Сайлыкмаа ол хире каржы чазыгны кылбайн барып болур турган.

Районолар инспекторларында ажылдап турар башкыларныц билиглери аңгы-аңгы-даа бол, тенек аарыгла эвес турган болза, ындыг дерзин, улуг частырыг кылыптарлар чок.

Ынакшыл темазынга алыскаш, автор совет школага аныяктарниц кижизидилгезин, оларниц бедик культурлуг, эртем-билиглиг апарган өөрүшкүзүн, чурттуң улуг чаартылгаларынга оларниц киржилгезин шуут илеретпээн. Шииниц соонда кижиниц сагыжынга артып калыр ындыг быжыг идепкейлиг утка чок.

С. НОРБУ,
облоно инспектору.

* * *

ШЫНЗЫГ ЭВЕС

Шииниц эки бижиттинген талаларын санавайн, чамдык бодалдарымны чугаалаксадым. Үүл дизе, шииниц бирги көргүзүүнге Чечекмааныц овур-хевирин эки көргүскен болбайнаан. Ындыг өөреникчилер база бар. Ханыладыр бодап келирге чамдык черлерни эмин эрттир «дузун» ажыдыпкан эвеспе деп дораан-на сагышка кирип келир. Чечекмаа: «Ол эртемде бүлир чүвем көнгүс чок тур ийин» деп турар. Бир эвес ындыг чүве болза, онгу класска чедир канчап цилчип келгени билдинмес. Ол ышкаш Дарыйны көрээлиңер. Амыдыралда ындыг кижилер бар-ла харын. Ынчалза-даа шииниц төнчүзүнге келгеш, Дарыйныц багай мөзүзү ол хевээр артып калган. Бистиц алдарлыг Коммунистиг партиявыс, ленинчи комсомолувус кижилерни кижизидип ап, Дарый ышкаш кижилерни амыдыралдың шын оруунга киирип турар.

Районо инспектору Даржаа арагага хандып, өг-бүлезин каггаш, Дарый-биле чоруп турары бүзүренчиг көргүстүнген. Ынчалза-даа ук болуушкуннуц чештиниишкининге келгеш, дораан-на «араганыц хайы-дыр ийин» деп Даржааныц миннип чугаалай бээринге кижи бүзүревес. Амыдыралга дүүшпес. Тоц дора дээрге ындыг үеде ол будалган кижи ыыттавайн олуруп каар. Партия райкомунда ажылдап турар ашаабиле чээрби чылда чурттааш, үжүкбижик билбес, бүдүүлүк хевээр артып калган Хорлуунуц колхозка баргаш, үр-даа үе эртпээнде бүгү чүвени билип, харын-даа бригадирге чедир депший бергени шынзыг эвес.

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.
колхозчу.

* * *

ЧАМДЫК ДҮҮШПЕЙН ТУРАР ЧҮҮЛДЕР

Бир-ле дугаарында районо инспектору Даржааны ап көрээли. Онгу классты алдын медальдыг дооскан Сайлыкмаага ынакшый берген болгаш олар кады чурттай бергеннер. Мен бодаарымга Даржааны ыяавыла районо ажылдакчызы кылганының кандыг-даа ажыы чок ышкаштыр. Чаа-ла школа партазындан туруп келген уруглар ынакшып болурла харын, ынчалза-даа ынакшыырда барып-барып башкылары-биле дөмей школаныц ажылын хынап, экзаменнерге олуржуп турган районо инспекторунга ынакшыл бээр таварылга барык чок. Бар-даа болза коичуг ховар болгаш амыдыралдың шоолуглда оныа эвес кезиин алырга ажыы биче. Ынчангаш Даржааны аныяк хөгжүмчү, ажылдакчы азы механизатор кылып каан болза таарымчалыг болур ийик.

Оон аңгыда маадырларниц аажычаңының дугайында. Ук шии болза, тыва аныяктарниц ажыл-амыдыралын көргүскен болгай. Ынчангаш черле нацияларниц онзагай байдалдары, чаңчылдары бар. Нация бүрүзү бот-боттарыидан ылгалыр онзагай байдалдарлыг. А шииде кирип турар тыва аныяктар национал хевирин шуут чидирген болгаш харын-даа Дарый дээн ышкаш кижилер чамдык индий киноларда тояанчыларга дөмейлежип турар.

Сайлыкмаа амыдыралга туттургаш, Москваныц күрүне университедин бот өөредилге-биле дооскан. Университетти чүгле дөрт чыл иштинде дооскаңы амыдыралга дүүшпес. Ол ышкаш шериг чорааш, ужар үүл талазы-биле лейтенант болуп алган Аракчаанын хуусаазы база кыска. Шериг барган кижи хүлээлгезин эрттргеш, ам өске өөредилге черинге баар болгай. Бир эвес школа дооскаш, шуут училище барган болза харын хуусаа кыска.

В. БҮДҮГЕ,
башкы.

Доктаамал комиссияларның семинары

Чоокта чаа Чөөн-Хемчик райкүүскому район, хоорай болгаш кедээ Советтериниц доктаамал комиссияларының даргаларының, оралакчыларының болгаш секретарьларының семинарын чыылдырып эрттирген. Ооц ажылынга чамдык кедээ Советтериниц даргалары болгаш секретарьлары база киришкен.

Семинарныц киржикчилери «Чер-чер Советтериниц депутаттарының эргелери болгаш хүлээлгелери», «Ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниц чанында доктаамал комиссияларныц ажыл-чорудулгазы болгаш ажыл-агый культура тургузуушкунунуц хөрээнге оларныц ролюнуц дугайы» деп темаларга лекцияларны дыннаан. Лекцилларны СЭКП райкомунуц секретары эш Дилгижек, райкүүском даргазы эш Красный, райкүүском даргазының оралакчызы эш Хунажык олар түс-түс номчаннар.

*

Семинарга доктаамал комиссияларныц ажылының дуржулга солчуушкунун база организастаан. Аная Чадаана, Баян-Тала, Ийме, Хорум-Даг, Чыргакы кедээ Советтериниц болгаш Чадаана хоорай Совединиц чамдык доктаамал комиссияларының даргалары боттарының чоруткан ажылдарының дугайында илеткелдерин кылганнар.

Хорум-Даг кедээ Советтиц чанында улус өөредилгезиниц болгаш кадык камгалалының талазы-биле доктаамал комиссияныц даргазы эш Делег-оол бодунуц илеткелинге комиссияныц ай санында планныг ажылдап турарын чугаалаан. Ол комиссияныц хуралы бо чылын 6 удаа чыылган, аная комиссияныц ажылының талазы-биле чугула айтырыгларны чугаалажып, түс-түс кежигүннериниц чоруткан ажылдарының дугайында илеткелдерин дыннап турган. Комиссия культура-чырыдыышкын албан черлеринге хыналда ажылдарын чорудуп турган, эдеринчи илеткелдерин кедээ Советтиц сессияларынга 2 удаа, күүском хуралынга 1 удаа кылган. Чоокта чаа ол комиссияныц интеллигенция-биле каттышкан хуралынга суур чаагайжыылгазының болгаш арыг-шевер чурттаганыц дугайында комиссия кежигүнү эмчи эш Виноградова илеткел кылган. Партияныц XXI съездизинге аддар кылдыр суурнуц эмнелгезинге рентген аппарадын тургузарын доозар деп турарын илеткелчи дыңнадырга хуралдың киржикчилери улуг өөрүшкүзүп, илергейлеп турганнар деп оратор чугаазын уламчылаан.

— Ийме кедээ Совединиц кедээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссия база багай эвес ажылдап келген. Бо чылдың эрткен айларының дургузунда бодувустун хуралывысты 5 удаа чыылдырып, кедээ Советтиц сессияларынга эдеринчи илеткелдерни үш удаа кылган бис. Бистиц кежигүнеривис колхозтуц кышкы мал ажаалларының септелгезин хынап көргеш, 23 кодан малды кыштагларже көжүрер талазы-биле малчыннарга дузалашканнар. Эштер Чамбал, Артына, Коңгар-өрл олар ышкаш активчилеривис хөй. Олар биске болгаш кедээ Советтиц даргазы эш Очурга боттарының саналсүмелерин үргүлчү берип турарлар —деп, комиссияныц даргазы эш Люндуп семинарга чугаалаан.

Чадаана кедээ Советтиц чанында тудуг, суур, чаагайжыылга, Баян-Тала кедээ Советтиц чанында кедээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияларныц даргалары эштер Севилбаа, Биче-оол оларныц илеткелдерин семинарныц киржикчилери база-ла улуу-биле сонуургап дыңнааннар.

М. ОНДАР-ООЛ.

Кызылдың өт-хережелдер бүдүрер фабриказының хоочун ажылчыны П. Тормозаков бодунуц бүдүрүлге планын 120 хуу күүседип турар. Чаланыыга мергежилинге аныяк үш ажылчыннарны ол өөреткен. Партияныц XXI съездизинге белек кылдыр чазаныыга хөрээнге ам 2 кижини өөредирин хоочун ажылчын ажылгаан.

Чурукта: (Оң талазындан ийиги кижи) фанера кылырын өөреникчи ажылчыннарга эш Тормозаковтуц айтып берип турары.

Фотозу **С. Феоктистовтуу.**

Редакциягa чагаалар

Клубтуц культуразын бедидер

Каа-Хем районнуц «Тере-Хөл» колхозта кедээ клубту тутканындан бээр хөй чылдар эрткен. Бо үениц дургузунда колхозчу суур таныттынмас кылдыр өзүп турар. Ынчалза-даа кедээ клубтуц талазы-биле өскерилгелер чок болуп турар.

Клубтуц даштын чаагайжыдар, ону долгандыр херимнөр, ыыштар тарып олуртур, ойнаар шелдер деривр болгаш плакаттар, чарлалдар азып делгөөр тускай самбыралар тургузар дээн ышкаш ажылдар чоруттунмаан. Ону ынчаар кылдырар дугайында колхозта партия, комсомол организациязы хөй удаа шиитпирлерни үндүрген болза-даа, ооц күүселдези чок.

Клубтуц иштики дерилгезин ап көөр болза ында каракка илдигер көрүштүг үүлдер чок болгаш иштики корум-чурум эки тургустунмаан. Чоокта чаа клубка оюн болган, аная чеде бердивис. Бетинде өрээлде биллиард түр, ында ташкы «туманынын» аразында аныяктар ойнаан турлар. Ханада азып каан курут самбыраны өскерип кагдывыс, ону аңдара тудуптарывыска, ында: «Тапкылавас», «Бокталдырбас» деп бижигилеп каан болду. Ойнакчылар ону аңдарып кааш тапкылап турганнар, ол дугайын сонуургап, харагалзаар кижи-даа чок.

Ниити залче кире бээривиске, хөглүг хөгжүм-даа эвес, харын саннар адаан үннер, баг курнуц «чырсчырс» дээн даштары, аныяктарныц шимээни дыңналыр болду. Мындыг янзылыг хожудангай болгаш кандыг-даа культуразы чок «оюннарны» мында чүү кижи организастап турар чоор—деп бодал дораанна кижиниц угаанынга кирип келир болду.

Бо чылдың июньдан бээр клубка лекциялар, беседалар, концерттер дээн чергелиг үүлдер чаңгыс-даа болуп көрбөөн. Бо дугайында клубтуц ажылдакчылары, колхозта комсомол организациязы кандыг-даа тодаргай хемчеглерни албайн турар болгаш аныяктарныц культурлуг дыштанылгазын организастаарының ажылы ала-чаагаарлаашкында шилчээн. Клубка корум-чурум тургузар талазы-биле хемчеглер алдынмайн турар. Ооц-биле кады клубтуц стол, сандайлары үрелип, буступ турар. Ол дугайын, черле клубтуц ниити ажылын хынап көөр, ону чурумчудар дугайында сагыш салыр чер чок.

Кедээ Совет болгаш партия, комсомол организациялары бо талазыбиле дарый хемчеглерни ам, клубтуц ажылын өскижериниц айтырыын шиитпирлээр өйү келген.

В. ДҮМЕН-БАИР.

Радио ыыттавастаан

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуц база бир сууру Арысканга радио үнү дыңналбаастаандан бээр чыл чедип турар. Районнуц харылзаа конторазының баштаар черинге чурттакчы чон негелде кылырга; «Арыг-Үзүү суурну дамчыштыр радио точказын ук суурга кыска хуусалда ажылдадыптар бис» деп чаагай аззаашкынны кылган.

Ажылчын суурда радио ам-даа кылдынмаан. Чурттакчы чоннуц бо талазы-биле негелдези хүн бүрүде улгадып турар.

М. ДОНГУР-ООЛ.

Хаваннарның ажаалгазын экижидер

Улуг-Хем районнуц Ленин аттыг кедээ ажыл-агый артели мал ажылының талазы-биле районнуц улуг колхозтарының бирээзи болуп турар. Ындыг болза-даа хаван ажылынче артель баштаар чери чогуур кичээнгей салбайн турар.

Хаваннарныц эдержилгезин өйшаанда шынарлыг чорутпайн турар. Ынчангаш 26 төрүүр хаваннардан чүгле 16 хаваннар оолдаан. Чүге дээрге аскыр хаваннар арган болганындан эдержилгеге кирбөөн болгаш 10 ажыг төрүүр хаваннар оолдавайн кызыраан. Артель баштаар чери хаваннарны чем-биле багай хандырып келген болгаш ам-даа багай хандырып турар. Ол ышкаш хаваннарныц кажаазын багай септээн болгаш эдээн хөй хаваннар кажаага сыңмайн турар.

Хаван ажылындан хөй орудга алыры оон ажаалгазындан хамаарыр. Ынчангаш хаваннарны ажаалгазын экижидериниц хемчээн алыры чугула.

С. МАЧЫЛАЙ.

Парлаттынмаан чагааларның изи-биле

Өвүр районнуц «Торгалыг» колхозунуц кижи эмнелгезиниц ажылында четпестерни илереткен материалды кедээ корреспондент редакцияже бижээн.

Райкүүском секретары Д. Шагдырныц биске дыңнатканы болза; хыналдадан материалда бижиттинген фактылар шын болуп илерээн. Ук четпестерни эдери-биле райкүүскомнуц хуралынга чугаалышкаш, эмнелгени акшаландырып, чазактың доктаалын ёзугаар чаа төрүттүнген чаш уругларга 200 рубльдиц дузаламчызын бээрин чуруумчуткан.

Тодаргай идейлиг утка чок шии

Амыдыралдың болуушкуннарын улам калбартыр, улам ханыладыр чүүл көргүлеринге чогаалдың бүгүле жанр хевирлериниц сайзыраары негеттинер. Ынчангаш аныяк тыва литературада, шүлүк, проза жанрларындан аңгыда, шии жанрының элээн шакпынчып келгенин өөрүп демдеглээр херек.

Сөөлгү үеде чогаадыкчы ажылдакчылар бөгүнгү темаларга турасказаткан чаа шиилерни бижиир дээш оралдажыышкыннарны кылып турар. Ооц бир тодаргай херечизи аныяк автор К. Сагдыныц «Кыстың оруу» деп шиини бижээни болур. Ук шиини областың национал театры ВЛКСМ-ниц 40 чыл оюнга холбаштыр сценага белеткеп тургускан болгаш Кызылга-даа, районнарга-даа элээн хөй катап үндүргүлээн. Автор Совет Тываныц аныяктарының ажыл, амыдыралын чуруп көргүзерин оралдашкан. Шииниц темазының чаазы эң ылаңгыя аныяк көрүкчүлериц сонуургалын оттурбас аргажок.

Ынчангаш масса көрүкчүлер «Кыстың оруу» деп шииден боттарының сагыш-сеткилинге сонуурганчыг, өөреништиг, ажыктыг чүүн көрүп билип алганнарыл деп айтырыг чаагаар-ла үүп келир.

Чүүп-даа мурнунда бо шии амыдырада чамдык четпестерлиг үүлдерге, эргиниц бак артыышкыннарындан амга чедир хосталбаан, чоннуц хайныышкынныц амыдыралындан хоорлуп, ооц дүрген хөгжүлдезинден бодунун багы-биле хожудап турар кижилерге хамаарыштыр шүүмчүлел болуп турар. Ындыг кынарыл ол?

Ол болза, хамыктың мурнунда Хорлуу-дур, Хорлуунуц медерелинде эргиниц хоралыг артыышкыннары быжыг артып калбышаан. Ооц күзел-бодалдары совет кижилериц мурнакчы моралынга шуут дүүшпес. Ол бодунуц уруу Чечекмааны кызымаккай өөредилгеге, күш-ажылга кижизидерден туржук, кара дуразында аажылыг, улуг улусту хүндүлеп көрбес, чүгле каас-коя кеттинеринге ынак кылдыр өөредип алган. Ооц кол-ла күзел-бодалы, чугулалап көрүп чоруур чүвези — уруун дүрген-не өглеп-баштап алыры: Хорлуунуц характеринде бак чүве мооц-биле кызыгаарлаттынмас. Ол аажок адаргак сеткилдиг, ынчангаш мурнакчы, төлептиг кижилериц ат-алдарын баксыладып, чугаа аразында меге хоп сөс тарадырынга кончуг ынак. Автор бо хевир-дүрүүнү дамчыштыр чамдык кижилериц аажы-чаңында кижизиг эвес чүүлдерни эдээн чедимчелиг кочулап көргүскен. Ынчалза-даа Хорлууну дораан-на эттине берген деп көргүскени бүзүренчиг эвес.

Даржааныц хевир-дүрүүзүн дамчыштыр хөй-ниити хүлээлгезин үттүп, арагалаар чоруқче хандыкшаннарныц мөзү-шынарын автор илереткен. Даржаа он классты дооскан аныяк кыстың идегээчелин ажыглааш, ооц ынакшылдыг сеткилин болунче тырта бээр. Баштайгы үеде Даржаа каас чараш сөстерни харамнанмайн тө каап-ла турар. Ындыг сөстер Даржааныц шын сеткилин илеретпейн турарын дораан бүзүреп көре бээр бис. Ол кыска хуусаа эткен соонда-ла бодунуц өзүлуг арнын көргүзүп, арагаже хандыкшыыр болгаш өг-бүлезин сандараашкынга чедирер. Амыдырадан алган бо таарымча чок маадырныц ийи арынныын шииде илередип көргүскени база-ла элээн чедимчелиг. Ынчангаш Даржааныц хевир-дүрүүзүн көрүкчүлер шынгыы бүрүү шавар.

Ол ышкаш Дарыйныц — өзүлуг амыдырал дугайында тода бодал чок, чурттагазының сорулгазын чүгле каастаныр кеттинеринде деп көрүп чоруур уругнуц хевир-дүрүүзү шииде база-ла шоу тода көргүстүнген. Ынчалза-даа Дарыйныц ролюн сценага шуут-ла шынзыг эвес ойнап күүсеткенин демдеглээр херек.

Чамдык кижилериц медерелинде коммунистиг моральга удур шак мындыг эргиниц артыышкыннары ам-даа таваржып турары биллингир болгай. Ындыг кижилериц аажычаңын бистиц улузувус каяа-даа бир дөмей буруу шаап турар. А «Кыстың оруу» деп шии болза, амыдыралда бөгүнге чедир долу үзүткаттынмаан четпес үүлдерни — бүдүүлүк күзел-бодалдарны, аажычаннарны сойгалап, оларны дазылы-биле тура тыртар талазы-биле демиселге тодаргай дузаны чедирип турар.

Ынчалза-даа шүүмчүлел «Кыстың уруу» деп шииде чугула черни ээлеп турза-даа, кол эвес, немелде айтырыг болур. Шииниц ады безин ол дугайын тодаргай херечилеп турар. «Кыстың оруу» деп ат ортумак школаны дооскан совет аныяктарының амыдыралче оруун чугаалап турар. Ынчангаш шииниц кол сорулгазы оларныц ажыл, амыдыралын, сагыш-сеткилин, күзел-бодалдарын уран-чечен арга-биле тодарадып көргүзеринде турган. Ындыг турбуже К. Сагдыныц «Кыстың оруу» деп шиизи бо үндезин айтырыгга хамаарыштыр барык-ла чүүлдээ чугаалавайн турар.

Шынавыла, совет кыстың амыдыралче оруун автор канчаар көргүзүксээнил? Ол орукта кижиниц сагыш-сеткилин хайныктырып, чаагай бодалдарны оттуруп келир чүүн эскергенил, база чугаалаксаанды?

Бо айтырыгларга харыыны тывары-биле шииниц кыска утказын таныжаалыңар.

Шииниц кол маадырлары Сайлыкмаа биле Чечекмаа. Сайлыкмаа он классты алдын медальдыг доозар, а ооц чоок өөнүү Чечекмаа күрүне экзаменинге химияга багай демдек апкаш, бышкан билигнин аттестадын ап шыдавайн баар. Чечекмаа бодунуц чөгенчиг байдалын бичии-даа хереке албайн, башкылар-биле өөшкеш, өөгээр багай демдек алган мен деп харын-даа мактанып турар. Сайлыкмаа эжиниц тоомча чок, кедергей чиик сеткилдиг чоруунга дыка таарзынмайн турар. Ийи өөнүктериц характери удурланышкак апарганы тодаргай. Ынчангаш ол ийиниц аразында кандыг-ла бир драматиктиг үскүлежишкин болур боор деп маназар бис.

Шынында, ындыг эвес — өске болуушкуннар эгелээр. Сайлыкмаа ашакка баар болгаш хуузунда амыдыралынга улуг бергедээшкиннерге таваржыр, ынчалза-даа бот өөредилге-биле дээди эртем чедип алыр. А Чечекмаа дээрге, дораан-на бир өске чаңныг, төлептиг кижи апаар болгаш ортумак школаны «тудуттадаа болза (?), ажылдап тургаш» доозар деп шиитпирлеп алыр. Шииниц сөөлүнде барып дыңнаарывыска, Чечекмаа ортумак школаны тудутта ажылдап тургаш дооскаш, институтче өөренип кире берген болур.

Ынчангаш, ийи кыстың оруу кандыг болганыл? Школаныц эки доозукчузу далаш сеткилдиивден хуузунда амыдыралынга алдагдал болдургаш, берге чурттагага таваржып чорааш, дээди билиг чедип алган. А школаны доозуп шыдаваан, дуразында аажылыг уруг чаңгыс-ла шактың иштинде эттингеш, тудуг ажылдакчызы болуп киргеш, школазын дооскаш, база дээди өөредилге черинге кирип алган. Шииниц маадырларын мындыг янзылыг удурланыштырганында, ооц болуушкунунуц мындыг янзылыг уламчылаанында «кижи бир хүн багай, бир хүн эки-даа, чоруур чүве оң» деп кенен, кыдыра бодал илереттиниц турар. Мындыг хожудангай бодалды театрныц сценазындан пропагандаларының кандыг-даа үндезини чок.

Автор шиизиниц кол маадырларын бергелерге торулбайн, дээди билигни бүдүрүлгеге ажылдап тура чедип ап турар мурнакчы кижилер кылдыр көргүскен деп даап бодап болгу дег. Ынчалза-даа Чечекмаа биле Сайлыкмааныц ажыл-хөрээ, өөредилгези чүгле чугаалардан билдинип турар ужурунда шииниц кол өзээ болуп шыдаваан. Оларныц ажыл-хөрээниц, өөредилгезиниц кандыг янзылыг чоруп турары биске билдинмес, аная-ла өөренип, ажылдап турар улус деп дыңнап билип каар бис. Ындыг эренгей медээден чогаалдың маадырларының ажыл-хөрээ тодаргай, сонуурганчыг кылдыр көзүлбес. Шииниц болуушкуннары, ооц маадырларының ажыл-хөрээ, күзел-бодалдары кижини хайныктырар ужурлуг, а ниити медээ ол сорулганы күүседип шыдавас. Ынчангаш, маадырларныц амыдыралының эң-не чугула үүлү — оларныц ажыл хөрээ шииниц кол темазы болбаан, а чүгле үстүнде көргенивис «кижи бир хүн багай, бир хүн эки-даа чоруур чүве оң» деп тода утка чок бодалды бадыткаарынче угланган эренгей медээ болуп турар-дыр.

Бир эвес маадырларныц ажыл-хөрээ кол тема болбушаан, аныяк кыстарныц оруунуц кол утказын илередип турган болза, оларныц хевир-дүрүүзүн ук ажыл-хөрөк-биле сырый холбаштырып көргүзер турган. Ынчан маадырларныц сагыш-сеткилиниц, күзел-бодалдарының чаражы ылап-ла тода көстүп келгей эртик. Ынчан Чечекмааныц аажычаңында үндезин өскерлиишкин чаңгыс шактың иштинде болу бербес ийик. Шынында, ындыг өскерлиишкин кыска үениц иштинде ала-чаңгаар болу бербес, а совет ажыл-ишчилериц найыраддыг коллективиниц хүн бүрү деткимчезиниц болгаш улуг кижизидилге ажылының түңнелинде болуру билдингир.

Ындыг турбуже, Чечекмааныц эде кижизиттинеринге башкыларныцдаа, комсомолчуларныц-даа ролю шииде шуут көргүстүнмээн. Бир эвес автор маадырының шын орукче кирип алырынга башкылар коллективиниц болгаш комсомол организациязының шиитпирлиг ролюн шын болгаш бүзүренчиг кылдыр уран-чечени-биле илереткен болза, «Кыстың оруу» көрүкчүлериц сеткилсагыжынга совет кижилериц найыраддыг коллективиниц дугайында чырык болгаш өөрүнчүг бодалдарны тывылдырып болур турган.

«Кыстың оруунда» ынакшылдың темазы бир кол айтырыг болуп турар. Шииниц дыка хөй кезиин беш кижиниц аразында ынакшылдың нарын харылзаалары эжелеп турар: Очур-оол Чечекмаага ынак, а оозу Аракчаага ынак, оон-даа өске. Автор маадырларныц аразында харылзаазында шак мындыг нарын байдалды каттырынчыг кылдыр илередир дээш, дыка кичээнгей салган. Ол-ла хөй болуушкуннарны «амыдыралга мындыг хөптүг үүлдер болбас-ла таваржыр болгай» деп, аная-ла чалгаа чазарынга херектиг бодалды илередиринге чагыртып киирген. А ынакшыл дугайында кандыг-бир тодаргай, аныяк көрүкчүлериц үүректерин чалгыныныдырып, сергедип кээр идейлиг бодал бо шииден тывылбас.

Оон туржук, ынакшылдың темазынга хамаарыштыр кандыг-даа утка чок, чүгле хоозун каткы үндүрерин бодап бижээн чурумалдар безин «Кыстың оруунда» таваржып турар.

Ынчангаш, шииниц кол утказынга хамаарыштыр үстүнде тургускан айтырыывыска харыылаар дээш, харыы тыпшас-тыр бис. Кыстың оруу деп кандыг оругул, ында кижиниц сеткилин хайныктырып кээр, өзүлуг-ла магаданчыг, өөреништиг чү барыл? Билдинмес. «Кыстың оруу» болза, тода идейлиг утка чок болгаш кижизидикчи күжү сула шии боор турар.

«Кыстың оруу»— эгелеп чоруур автор К. Сагдыныц шии чогаадыр талазы-биле баштайгы шенелдези. Аныяк авторнуц шии бижиир дээш оралдажыышкынын, чүткүлүг ажылын деткиир херек. Ол мооц соңгаар эки шиилерни бижип тургузар боор деп идегелди илередип болур. Ынчалза-даа аныяк авторнуц баштайгы сула шиизин, ону быжыг ажылдап кылыры-биле чедир дузаны көргүспейн чыда-ла, театрныц сценазына үндүргенин деткиир аргажок. Театрныц кол режиссеру болгаш ук шииниц тургузукчузу эш Киссельгоф «Кыстың оруунга» хамаарыштыр кирип тургулаан чөптүг санал-оналдарны чедир үнелеп көрбөөн болгаш бо шиини коллективтиг бодалга чагыртпайн, далажып үндүрериниге идиг берген. Ол ышкаш тода идейлиг утка чок сула шиини үндүрген чорук областың национал шии театры репертуарны тургузарда, ооц идейлиг деннелин бедидер дугайында негелдени ам-даа чедир хандырбайн турарын тодаргай херечилеп турар.

А. КАЛЗАН.

Улус демократиязының чурттарында

Чехословак Республика. Прагада «ЧКД-Соколово» дээр заводка белеткеттинген Т—698 деп чаа электровоз.

Чехословак телеграф агентилелиниң фотозу.

Польша Улус Республика. Амгы үениң совет уран-чүүлүүнүң делгелгези Варшавада ажыттынган.

Чурукта: делгелгеде.

Польша төп фотоагентилелиниң фотозу.

СЭКП ТК-дан белекти ВСАП ТК-га дамчыдып берген

БУДАПЕШТ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Венгр Улус Республикада Онза болгаш Бүрүн эргелиг элчини Е. И. Громов ВСАП ТК-ның Бирги секретары Янош Кадарга ноябрь 24-те чораан болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединден белекти—«Владимир Ильич Ленин» деп документалдыг фильмни Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединге дамчыдып берген.

СЭКП ТК-ның үнелиг белээ дээш чүректиң ханызындан өөрүп, четириишкинни ВСАП-тың кежигүннериниң өөрүнээзинден Янош Кадар илергейлээн.

Лейбористер чораан чеди кижиниң Великобританияның Коммунистиг партиязында киргени

ЛОНДОН. (СЭТА). Сент-Панкрастың муниципалдыг чөвүлелиниң чеди кежигүннери компартияда кирген деп Соңгу-Барыын Лондонның Сент-Панкраста Коммунистиг партия организациязы дыңнаткан. Олар дээрге чөвүлелге лейбористерниң удуртукчузу чораан Джон Лоуренс, Сент-Панкрастың даргазының оралакчызы дээрги Х. Лейн Олдермен, дээрги К. Шеридан база чөвүлелдиң кежигүннери Рой Бичем, Джон Эдвардс, Дэвид Голдхили болгаш Фил Шеридан болуп турар.

Ядролуг чепсектиң талазынга чазактың политиказынга удурланганы дээш, бажың хөлезинин бедиткенинге удур районның чонунуң демиселинге идепкейлиг дуза көргүскени дээш оларны бо чылдың июльде лейбористиг партиядан үндүрген турган.

Компартияда чаа кирип турарлар «эрге-чагырганың чер-чер органнарының ажылынга англи ажылчын аңгының чанчыл болган дайынчы сагыш-сеткилин деткээннер» деп Сент-Панкрастың Коммунистиг партия организациязының кылган медеглелинде чугаалап турар.

«Ажылчын шимчээшкининге өн долу чаңгыс өөче моон ынай-даа чүткүүр бис» деп Джон Лоуренс медеглээн.

Женевада чөвүлел хуралдар

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелдезин соксадыр дугайында үш күрүнелериниң Женева чөвүлел хуралының эвлечеглиг хуралы ноябрь 24-те АКШ-тың төлөлекчизиниң даргалаашкыны-биле болган. Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында дугуржулганың совет төлевилелин база ядролуг шенелделерни ара соксадыр дугайында АКШ-тың төлөлериниң киргени документини делегейниң контроль органын тургузар дугайында дүрүмнү киириштир чугаалажып көөрүн чөвүлел хуралдың киржикчилери үргүлчүлээн.

* * *

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Хенертен халдаашкынны болдурбас хемчегленниң дугайында айтырыгның талазы-биле эксперттериң Женева чөвүлел хуралының эвлечеглиг хуралы ноябрь 24-те болган. ССРЭ-ниң, Чехословакияның болгаш АКШ-тың төлөлекчилери медеглелдер кылып, чүве чугаалаан. Хенертен халдаашкынның чепсээнин чамдык хевирлерин хайгаараарының техниктиг чепсектериниң дугайында айтырыгның талазы-биле ажылчын документини чөвүлел хуралга көөр кылдыр барыын талакы чурттарның өмүнээзинден АКШ-тың төлөлекчизи киргген.

Өлген совет дайынчыларның хөөрүн дорамчылаанынга удур

БОНН. (СЭТА). ДПА агентилелиниң дыңнадыындан илереп турарын өзугаар алырга, барыын-герман шериг эрге-чагыргалары Хемериниң болгаш Изерлоннуң чурттакчылыг черлериниң аразында девискээрни хуналап алыр болгаш шериг сорулгаларынга ажылгаар бодалдыг. Делегейниң ийиги дайынының үеинде өлген 22 муң совет солдаттарны орнукшуткан хөөр ол девискээрде туруп турар. Хемериң хоорай эргечагыргалары совет дайынчыларының хөөрү хол дегбээн артсын дээш демисежип үнген.

Англи лейбористиг партиянын программа документизи

ЛОНДОН. (СЭТА). «Лейбористер силерге, саналдаттының турар келир үе» деп программа брошюразын лейбористиг партия парлап үндүрген. Эрге-чагыргага киргген таварылгада лейбористиг партияның боттандырарын бодап турар планнарын ында тайылбырлаан.

Чурталга тулуу, үлетпүрү хөгжүдери, кадык камгалалы, чырыдышкын, пенсиялар, күрүне өнчүзү чергелиг ындыг айтырыгларның талазы-биле партияның политиказын брошюраның баштайгы кезээнде тайылбырлаан турар.

Лейбористериң даштыкы политиказының үндезини мурнуку хевээрле Каттышкан Нацияларга Организациязының принциптери сагыры болуп артар деп брошюрада чугаалап турар. Лейбористиг чазак ядролуг чепсекти хоруудаарының, чепсегленишкиннерни кызырарының, Европага нейтралдыг зонаны тургузарының болгаш даштыкы шериглерни ол зонадан үндүрериниң политиказын чорудар.

Ыраккы Чөөн чүкте байдалга хамаарышкан бөлүкте лейбористиг партияның КНО-га Кыдат Улус Республиканың эргелерин катап тургузар дээш бадылаар база Куомой болгаш Мацзу ортулуктардан чанкайшичи шериглерни көжүрүп үндүрерин негээр бодалдыының дугайын чугаалап турар. Ол хирезинде лейбористиг удуртулга Тайваньга хамаарыштыр КУР-нуң бот эргезин херекте албайн, Тайваньны КНО-нуң хайгаралынга дамчыдып бээрин саналдап турар.

Брошюраны парлап үндүргениби-биле холбаштыр ноябрь 24-те Лондонга парлалга конференциязы болган, лейбористиг партияның удуртукчузу Хьюгэйтскелл аңаа чүве чугаалаан. Лейбористиг партия соңгулда округтарынга соңгулда мурнуңу кампаниязын өн чоокку үеде эгелей бээрин ол айыткан. (Парламент соңгулдаларын 1959 чылдың чазынында азы оон турж кыжын хуусаа бетинде чорудар чадап чогунуң дугайын соңгу үеде англи политиктиг бөлүктерде бүгеннишкинниг чугаалап турар апарган).

Мооллдуң Араттың революстуг партиязының Төп Комитединиң пленуму

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол Арат Республиканың телеграф агентилелиниң дыңнатканын өзугаар алырга, 1958 чылдың ноябрь 20—22-де Моолдуң араттың революстуг партиязының Төп Комитединиң пленуму болган.

ТК-ның пленуму дараазындагы айтырыгларны чугаалашкан:

1. Күрүне болгаш кооператив салыының ажылының амгы байдалының база ону улам ынай өскижидер талазы-биле хемчегленниң дугайы.

2. Моол профэвилелдериниң ажылын өскижидер талазы-биле хемчегленниң дугайы.

Бо айтырыгларның талазы-биле МАРП ТК-ның пленуму доткаалдар үндүрген.

Удуртулганы өскижидер сорулга-биле бодунуң дилээнин өзугаар Д. Дамбаны МАРП ТК-ның бирги секретары хүлээлгелериниң ТК-ның пленуму хостаан.

Пленум МАРП ТК-ның бирги секретарынга Ю. Цеденбалды, МАРП ТК-ның ийиги секретарынга Д. Дамбаны соңгаан. Ч. Суренжавтың болгаш Б. Дамдинниң өске ажылдарже шилчээнин барымдаалаш, МАРП ТК-ның секретарылары хүлээлгелериниң оларны хостаан.

Гананың болгаш Гвинеяның премьер-министрлериниң кады кылган декларациязы

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелиниң корреспондентизиниң Аккрадан дыңнатканын өзугаар алырга, ноябрь 23-те Гананың найыслалынга Гвинея Республиканың премьер-министри Секу Туре биле Гананың премьер-министри Куаме Нкрума Гана болгаш Гвинея Республика составтыг Барыын Африканың Каттышкан Штаттарын тургузар дугайында кады кылган декларациязынга ат салганнар.

«Бистиң ийи күрүнелеривистиң суурунга Барыын Африканың Каттышкан Штаттарының өзөөн тургузар дугайында шиитпирни бистиң чурттарывыстың парламентилери үүлдүгүүнген турар боор деп бодалбиле хүлээн алдывыс—деп ол декларацияда чугаалап турар.

Эң-не сырый эвилелче чүткүлге бистиң диптиң бүгү улустары каттыжар деп чүвени медереп билгеш, Африканың хамаарышпас күрүнелериниң чазактарын, а ол ышкаш даштыкы дарлалдың аданда амдаа турбушаан турар чурттарның удуртукчуларын болгаш чонун бистерге каттыжарынче кыйгырып тур бис. Африканың өске-даа күрүнелериниң ол эвилелге каттыжарынга база-ла байыр чедирер бис».

Күрүненің ниити тугун тургузарын, Гананың болгаш Гвинея Республиканың, ылаңгыя камгалалдың, иштики политиканың болгаш экономиканың талазынга политиказын зайлаштырар сорулга-биле ийи чазактарның аразында эвилелдің тургустуганын болгаш сырый харылзааларның доктаттынганын көрүнчүктелдирип турар конституцияны ажылдап кылырын декларацияда көрүп турар.

«Бо медеглел бир талазында, Гананың болгаш нацияларның Британ дем-кадылгазының аразында турар, өске талазында, Гвинея Республиканың болгаш Франциянын аразында туруп турар болгаш келир үениң харылзааларынга каража таварыштырар сорулганы канчаргада салбайн турар дээрин бадыткан тур бис»—деп декларацияның авторлары медеглеп турар.

* * *

Барыын Африканың Каттышкан Штаттарының составында кирип турар ийи күрүнелер — Гана биле Гвинея Республика Африка диптиң барыын талакы кезээнде бот-боттарындан 550 километр чыгам ырак хемчээндиг туруп турар.

Хамаарышпас күрүне болур Гана 1957 чылдың март 6-да тургустунган, ынчан мурнундагы англи колония Алдын Эрик нацияларның Британ дем-кадылгазының доминиону эрге чурумун алган. Чурттуң шөлү 238 муң дөрбелчин километр. Чону 4600 муң ажыг кижи. Найыслалы Аккра хоорай.

Гвинея Республика дыка аныяк, африкан күрүне. Францияның далай ындындагы девискээри чораан ол чурт хамаарышпас чорукту чаа француз конституция дугайында айтырыгның талазы-биле референдум чоруп турда бадылаашкынга киришкен гвинейжилериниң 95,4 хуузу ук референдумга чөпшээрешпейн турарын чугаалаанының соонда, 1958 чылдың октябрь 2-де чарлаттынган. Чурттуң шөлү 260 муң дөрбелчин километр, чону 2500 муң ажыг кижи. Административтиг төвү Конакри хоорай.

Допчу дыннадыглар

* Польшаның болгаш Марокконуң аразында садыг керөзинге ат салганының дугайын парлалганың польша агентилели дыңнаткан.

* ВУР-нуң болгаш Суданның аразында садыг дугуржулгазынга ат салыышкыны Будапештиге болган.

* Балбак хереглелдің эдээн хөй барааннарынга үүрмектеп садыглар өртектерни чиигедир дугайында Румынияның Министрлер Чөвүлели доктаал үндүрген.

* Америк болгаш мурнуу-вьетнам разведканың даалгазын өзугаар Нам-Дин, Ханой болгаш Хайфон хоорайларга хөделип турган шпион организацияны Вьетнамның Демократтыг Республиказының күрүненің айыыл чок черинин органнары чоннуң дузазы-биле илереткен.

* «Оожум Дон» деп кино фильм япон кинотеатрларының экраннарындан дерт ай чыгам үеде дүшпейн турар. Японияның хөй-хөй хоорайларының мун-мун чурттакчылары ол кинону көргеп. «Дурьаалар ужуп чорлар», «Цирк артистери» деп болгаш өске-даа совет киноларны Японияда база чедишкиннинг көргүзүп турар.

* Күрүненің волга улус ырының ыраажылары болгаш танцычылары Москвадан Парижте чеде берген. Француз найыслалга болгаш өскеда хоорайларга эвээн хөй концерттерни ол ансамбль көргүзер.

Кызылда зоология баазазы

Кызылдың Сельская кудумчузунуң № 75 бажында, Москваның ачылар институтунуң зоология баазалыг ам ийи чыл ажылдап турар. Оон кажаазында янзы бүрү аңнар болдунган, ында чүгүрүк болгаш чараш эликтер, Тыванын ак болгаш бора торлаалары, койгуннар болгаш диннер, бөрү болгаш дырбактыг, чекпе болгаш черлик моортай, оонда өске ан-арааттаннар бар.

Зоология баазазының аңнар тулар талазы-биле удуртукчузу эш Малининниң тайылбырлаанын өзугаар алырга, аңнарны болгаш куштарны моон алгаш, Москва мурнунуң эзиминге аппарып, климатка өөредир, уксаазын эжижидер сорулгалыг. А арааттаннарны даштыкы чурттарның аңнарынга орнап-даа турар. Оон ыңай оларның чамдыызын циркте, эртем шинчилел алган черлеринге база берип турар.

Зообаза бо чылын Тыванын девискээринден 960 муң рубльдин аңнарын тудуп белеткээр сорулгалыг. Ол сорулга-биле областың барык шупту районнарында тускай бригадаларны дерилге хөрекселдер-биле хандырып тургускан.

Рубненскинин аңныр ажыл-агый чери эрткен чылын Тыванын 22 эликтерин салып үндүрген. Олар климатка-даа чанчыкан, ам төрүп өзүп турарлар. Тывадан аппарган өске-даа аңнар болгаш куштар Москва мурнунуң районунда эки таарып турар.

В. ЛУТКОВ.

БАШТАЙГЫ ОЛЧА

Каа-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозунуң 140 ажыг ачылары аңнап турарлар. Ачыларның башкылыы кээп эгелээн. Баштайгы келген ачыларның олчазы улуг болган. Аныяк ачы К. Сотпа 25 хонукта аңнаан 22 кишти, хоочун ачылар Бегзи, Дажы, Талчын олар 20—20 киштерни өлүргеннер.

Баштайгы аңнаашкындан келген ачылар баа катап чоруурунга белеткенип турарлар.

Колхозтуң хоочун ачызы К. Көк-Шулуур назылап кыраан-даа болза, өскелерден чыдып калбайн турар. Аңныр сезону эгелээри белек оглу Амбар-биле аңнап чоруткаш, чоокта чаа баштайгы аңнаашкындан чедип келгеннер. Адашкылар өлчалыг чораанар. Олар 31 кишти, 40 диннни күрүнеге эккеп дужааганнар.

Адашкылар каш хонукта эки дериттиниң белеткенгеш, база катап тайгаларже аттанышканнар.

С. СЕДИП,
Б. ШОЮН.

МАЛДЫҢ ЧАА КАЖААЛАРЫ ТУТТУНГАН

Бии-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң тудугжулары Тарлаг-Аксында 600 баш хаваа кирер, Малиновка фермазында 100 инекке, Чыдалыт-Тейде 2000 азырал кушка чаа кажааларны тудуп дооскаш ажыглалда киргген. Бо тудугларны кылырынга эштер Дүүжүк, Киров, Лопсаң болгаш оон-даа өскелер өн идепкейлиг ажылдаанар. Олар ам өске чаа тудугларны кылыр деп турар.

М. МААЖЫК.

Колхозчулар тиилээн

Чоокта чаа Бай-Тайга районнуң Мугур-Аксы суурда көдээ интеллигенцияның болгаш ында колхозчуларның аразынга биче калибрлиг боонуң талазы-биле маргылдаа болуп эрткен. Анда «Малчын» колхозтуң аныяк тудугжузу Килок он ок-биле 83 санны аткаш, бирги черни, ийиги черни колхозтуң хоочун ачызы Доржу алган. Маргылдаанның тиилекчилерин өртектиг түүлдер-биле шаңнаан.

С. ДУГАРЖАП.

Суд залындан

Колхоз тараазын малга үреткени дээш кеземче онгаган

М. Чалбаа дээрзи «Өөк» совхозтуң чылгызын кадарып турган үеинде ажылын эөн каап, арагалаар чорукка сундугун тургаш «Хадың» колхозтуң 40 га кызыл-тазының дужудунуң 50 хуузун малга үрегдеп, колхозка 37 муң рубль түүнүг когаралды чедиргени илерээн.

Районнуң улус суду ол херектi көргеш, «Колхозтарның болгаш совхозтарның тарылгазын малга үрегдеткени дээш харыысалга дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1955 чылдың январь 11-деги Чарлыын өзугаар М. Чалбааның колхозка чедирген когаралының чамдыызын — 15 муң рубльди оон хөренгизинден төлеттирбишаан, ону ийи чылла хосталгазын казып шииткен.

И. ПЕТУХОВ.

Францияда соңгулдаларның түүнелдери

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Национал хуралынга соңгулдаларның баштайгы эвлчээнің түүнелдери сентябрь 28-тің референдумунуң соонда Францияда чоруткан соңгулда системазының антидемократтыг шынар-бүдүүн тодаргай көргүскен.

Ол система соңгулда кампаниязының кол сорулгазын бадылаашкынның ийиги эвлчээнче угландырар сорулгалыг болган, ол душта бүгүде болдунгу дег реакцылыг бичии бөлүүлежишкиннер оларның күзен турары кандидаттарның аттарынга хамаарыштыр дугуржуп ап болуулар, ынчаарга ындыг янзылыг дугуржуушкуннар парламентиге кандыг-бир төлөелдегени казып турар деп чүведен-даа олар өпчоксунмайн турарлар.

Айыттынган реакцылыг бөлүүлежишкиннер бадылаашкынның баштайгы эвлчээнде соңгуттурган турарынга негеттинер хөй нуруунуу алырын кордаваан болгаш кордаппда шыдавас турган. Оларның киргген кандидаттары бадылаашкынның ийиги эвлчээнде дугуржуушкуннарга болгаш хээлилээшкиннерге херектиг чүгле «фонд» янзылыг чүве болуп турар.

Бадылаашкынның баштайгы эвлчээниң түүнелинде чүгле 41 округтарга кандидаттар мажоритарлыг система өзугаар бадылаашкынның тергиин хөй нуруузун (тодаргайларга бадылаашкынга киришкеннерниң ниити санының дөң кезиинден бир бадылаашкын ажыгны) алган болгаш депутаттарга соңгуттурган. Арткан өске бүгү округтарга ноябрь 30-де соңгулдаларның ийиги эвлчээнде дагын бүрүткедир апаар, ынчан депутаттарны бадылаашкыннарның аңаа хөй нуруузубиле соңгуур.

Бо недельдің дургузунда чагырыкчы партияларның аразынга кайы-кайызынга дүжүп бериишкиннер болгаш кандидатураларын дүжүрер дугайында чугаалажыышкыннар болур, оон сорулгазы болза, оларның кандидаттары хөй эвес бадылаашкыннарны алган таварылгада безин, оларны соңгаан турар чорукту хандырары болуп турар.

Англи колонияларже америк монополиялар шургуп кирип турар

Англи колонияларже америк монополияларның күженишкининг шургуп кириишкининиң дугайында улам-на улуг дуврээзинни англи парлалга илергейлеп турар. Үлетпүр болгаш сан бөлүктериниң органы «Файнэншл таймс» солун сөөлгү үениң дургузунда Ямайка ортулуктуң экономиказынга америк компанияларның ролю дыка өскен дээш сагышсыралын илередип бижээн. Ол ортулуктан боксит-биле байлак черлерни чоокта чаа ажытканын демдеглевишаан, солуннуң онзалаа демдеглээни болза, ол байлактыг черлерни ажылдап кылып турар үш компанияларның чаңгызы-даа Англияны болбайн турар. Ийи америк даг-руда компанияларының болгаш бир канада компанияның капитал салыышкыннары шагда-ла 40 миллион фунт стерлинг акша четкен.

Мынчангаш, «капитал салыышкыннар дугайында айтырыгта Англия болза Каттышкан Штаттарнынга деңнээрге ийиги чергениң ролюн ойнап турар апарган» деп бо солун медеглээн. «Америк саңдар чер болганда күженишкининг шургуп кирип турар дугайты айыылыныышкыннарның барын» демдеглевишаан, «Файнэншл таймс» солуннуң түүнелинде бижээни болза:

«Америк капиталды чүү чүве хандыкшыдып турарын тайылбырлаары берге эвес. Бо дээрге Австралияга болгаш өске-даа англи доминиоларга америк капитал салыышкыннарын калбарттырынга чедирип келген ол-ла чүүлдер-дир, ылавылаарга — нацияларның Британ дем-кадылгазының иштинге бүдүрүлге чоруулгазынга киржилге империяның негелделериниң ажыкты алыр арганы америк улепүр өзинге берип турар болгаш англи рынокче шаап халдаар (бо удаада иштинден) ажыктыг байдалга ону тургузуп турар-дыр. Ямайкага америк салыкчыны чиик өртектиг ажылчын күжүнүн эдбекшилдиг рыногу база бодунче хандыкшыдып турар, оон уламнан амыдыралдың деңнели ортулукта куду болгаш ажыл чокталыышкыны хоочураан аарыг дег чанчыл болу берген».

Редакторнуң оралакчызы
Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ЭТИЛДИГ (КОРГУЛЧУННУГ) БЕНЗИН — ХОРАЛЫГ БҮДҮМЕЛ

Этилдиг бензин болза, карбюраторлуг шимчедикчилерге одалга кылдыр ажыглаттынып хереглетинер. Частыышкынны турушту көдүреринге ол этилдиг суук чүүлден тургустунар.

Этилдиг суук чүүл болза, күштүг болгаш аймылдыг хоран болур, мынчангаш, этилдиг бензин база-ла кончуг хоранныг чүүлдүг болур.

Этилдиг бензинниң организмче кирер оруктары:

Кешти дамчыштыр — суук чүүл болгаш бус хевирлиг,
тыныш оруктарын дамчыштыр—бус хевирлиг,
чем оруктарын дамчыштыр — суук чүүл хевирлиг.

Этилдиг бензин, организмче киргеш кешти, тынар болгаш чем оруктарын ачыгзындырып кемдетпейн, аарышкылыг болуушкуннарны тывылдырбайн **чоорту чыглып алгаш, төп нерви системазынга хоралаашкынныг хөделишкинин болдурар.**

ЭТИЛДИГ БЕНЗИН-БИЛЕ ХОРАННАНГАНЫНЫҢ ДЕМДЕКТЕРИ:

Баш күштүг аарыыр, чем чивестээр, уйгу үрелир (удуп шыдавас, коргунчуг, сүртенчиг дүштүг), чараа болгаш дер хөй төктүр, салаалары, дылы, карактарының хавыктары сирилээр, ааста өске чүве бар ышкаш болур; аар хоранныганда — уйгу улуу-биле өскерлир (уйгу чок болур, медээжок коргунчуг дүш дүжээр). Медерелин ышкынар, көрбөөн, билбээн чүүлдерин меге байдал-биле көөр, ниити байдалы дүвүренчиг болур.

Аар хоранныныышкын өлүм-биле үдетинип болур.

ЭТИЛДИГ БЕНЗИН-БИЛЕ АЖЫЛДАП ТУРА ХОРУГДААР ЧҮҮЛДЕР:

Аъш-чемни дажыглаарынга болгаш шыгжаарынга саваларны, харын мырынай арыглап-даа кааның ажыглаарын;

этилдиг бензинни автобустарга, чиик машиналарга, бүгү хевирнин автомобильдериниң кабиназынга дажыырын;

этилдиг бензинни улус-биле, азы өске-даа чүк-биле дажыырын;

ажык савага дажыырын болгаш кочал-биле кударын;

шимчедикчиниң кезектерин этилдиг бензин-биле чуурун;

этилдиг бензин-биле хирленген эт-херекселди бүдүрүлгениг-даа, чурталганын-даа бажыныарынга кургадып, агаарладырын;

этилдиг бензин-биле хирленген оттулар чүүлду, материалдар болгаш өске-даа чүүлдерни печкаларга, изиг демирлерге болгаш плеталарга одаарын;

бензосистеманы аас-биле сорарын болгаш үрерин;

этилдиг бензин-биле хирленген аъш-чем чүүлүн чемге ажыглаарын;

этилдиг бензин-биле ажылдаар ажылдарга санитар-техниктиг сургалда чокка киреринн;

эзилдирикчи шынарлыг кылдыр (резин хырбазынга, будукка) ажыглаарын, янзы-бүрү чүүлдерни чуурунга (хейни болгаш өске-даа чүүлдерни), ыпсыр чүүл ышкаш кылдыр (примуска, керосинкага, лампага, фонарьге, зажигалкага болгаш өске-даа чүүлдерге), эм ышкаш ажыглаарын, клоп, кара-быт болгаш өске-даа чүүлдерни хоранныап ажыглаарын болдурбас.

ХУУДА БАШ УДУР КАМГАЛАНЫРЫ:

Ажыл үеинде эдиглиг, бодунга тааржыр тускай хепти, хол хавын болгаш идикти ыяавыла ажыглаар.

Этилдиг бензин төктү берген хептің чаа хеп-биле дораан солуур.

Чемненир мурнунда холдарны баштай керосин-биле, а оон соонда чылыг суг-биле саваннап, арын-биле катай чуур.

Эдилдиг бензин-биле холбашкан ажылга кижи хулээп алырда, медицина көрүлдезин ыяавыла эртирер, ону алды ай болгаш дагыныап турар.

Техниктиг дузалал ажылдарын болгаш септелге кылырлар, автомобильдерге кывар-чаар чүүлдер кударлар, карбюраторларны таарыштырарлар ажылчыннарга ажыл соонда душту болгаш чунар бажыңны хандырар.

Этилдиг бензин дээп хирленген кешти диплорминиң 1,5 хуулуг эзилдириин азы керосинни хөвенге, азы арыг пөске өттүргеш, ол черни элбекшилдин-биле өттүрүп чаар, а оон соонда изиг суг-биле саваннап эки чүп каптар.

Этилдиг бензин каракче чаштай берзе, дораан-на эмчиге баар херек.

Бо бүгү баш удур камгаланырының хемчеглерин эки күүседир болза, этилдиг бензин-биле ажылдаары айыыл чок болур.

Тыва областың Санитар-чырыдышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин күлумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3 — 62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация киллизиниң 3 — 88, харыысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал киллизиниң 4 — 98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый киллистериниң 3 — 68, чаза киллизиниң база бухгалтериянның 3 — 65.

ТС—01135. Культура эргелелиниң типографиязы.